

**«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ»
ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
ՉԱՓՈՐՈՇԻՉ
(ՎԻ-ԻՎ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐ)**

«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉ

Բ Ա Ց Ա Տ Ր Ա Գ Ի Ր

«Հայոց պատմություն» առարկայի հիմնական դպրոցի չափորոշչի մշակման համար հիմք են ծառայել «Կրթության մասին» և «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքները, Հանրակրթության պետական չափորոշչի հայեցակարգային դրույթները, սկզբունքներն ու պահանջները:

Հայոց պատմության չափորոշիչը ներառում է՝

- առարկայի հայեցակարգը,
- առարկայի ուսումնական նպատակները,
- առարկայի բովանդակային պարտադիր միջուկը,
- ուսումնական գործունեության տեսակները,
- սովորողների պատրաստվածությանը (գիտելիքներ, կարողություններ, հմտություններ) ներկայացվող պահանջների և արժեքային համակարգի նկարագրությունները, ընդ որում՝ գիտելիքներին, կարողություններին և հմտություններին վերաբերող պահանջները ներկայացված են երեք՝ Ա, Բ, Գ մակարդակներով, որոնք համապատասխանում են՝ Ա - նվազագույն, Բ - միջին, Գ - բարձր պատրաստվածությանը,
- գրականության ցանկը:

ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳ

Հայոց անկախ պետականության վերականգնումը շրջադարձային նշանակություն ունեցավ ազգային կրթական համակարգի ձևավորման և զարգացման առումով: Անհրաժեշտություն առաջացավ հանրակրթական դպրոցում ամրագրել հայագիտական առարկաների տեղն ու դերը, դրանց ուսումնական և դաստիարակչական ընդգրկվածության և բովանդակային հարցերը: Այս համատեքստում առանձնակի նշանակություն ուներ Հայոց պատմության նոր ծրագրերի, դասագրքերի ստեղծման անհրաժեշտությունը, քանզի հայոց լեզվի և հայ գրականության հետ միասին Հայոց պատմությունը հանդիսանում է հայագիտական առարկաների առանցքը և հենքը, Ինչպես նաև հանրակրթության բովանդակության առաջնային բաղադրիչներից մեկը: Այս առաջնահերթություններով պայմանավորված կազմվեց Հայոց պատմության գործող չափորոշիչը:

Հայաստանը հին ժամանակներից սկսած եղել է եվրոպական և արևելյան քաղաքակրթությունների շփման, փոխհաղորդակցության և փոխազդեցության կենտրոնում: Շփվելով տարբեր մշակույթների հետ, կրելով նրանց որոշակի ազդեցությունը, հայ ժողովուրդը, սակայն, պահպանել ու զարգացրել է իրեն բնորոշ քաղաքակրթություն: Ինքնատիպ մշակույթի շնորհիվ հայությունը, հազարամյակներ կտրելով, հասել է մարդկության պատմության նորագույն փուլին և շարունակում է իր պատմական ընթացքը:

Հայոց պատմության յուրահատուկ գծերից է ազատության և անկախության պահպանման կամ վերականգնման համար մղված դարավոր պայքարը: Ահա թե ինչու առարկայի բովանդակության մեջ մեծ տեղ են զբաղեցնում Հայոց պատմության հերոսական էջերը, ազգային-ազատագրական պայքարի նախորդ և նորագույն փուլերը: Անտարակույս, Հայաստանի՝ Հայոց հայրենիքի ազատագրության համար պայքարը մեր ժողովրդի պատմության մշտական ուղեկիցն է, նրա գոյության ձևերից մեկը:

Յուրաքանչյուր ժողովրդի պատմությունն՝ նրա անցած ուղին է, նրա կենսագրությունն ու հիշողությունը, դարերի հոլովությունն նրա կերտած հոգևոր և նյութական արժեքների ամբողջությունը:

Բնականաբար նման առանձնահատուկ նշանակություն ունի սեփական պատմությունը նաև հայ ժողովրդի համար: Հայոց պատմության իմացության միջոցով է հիմնականում ձևավորվում հայի ազգային ինքնագիտակցությունն ու մտածողությունը, ավելի շատ նրա միջոցով է աճող սերունդը հաղորդակցվում իր ժողովրդի անցյալին, պատմամշակութային ժառանգությանը: Միաժամանակ,

սեփական պատմության իմացությունը հնարավորություն է տալիս իրականացնելու ազգային նպատակները, պահպանելու և ապահովելու հայի, որպես տեսակի, շարունակականությունը: Հայոց պատմությունը բովանդակում է նաև դաստիարակչական վիթխարի ներուժ՝ աճող սերնդի համար հանդիսանալով հայրենասիրության, անձնուրաց պայքարի և ազգային արժանապատվության ապացույցների անսպառ աղբյուր:

Վերջապես, Հայոց պատմության իմացությունը և նրա միջոցով սեփական պատմամշակութային ժառանգության յուրացումը աճող սերդին հնարավորություն կտա ակտիվ և գործունյա մասնակցություն ունենալ Հայաստանի ապագայի կերտմանը:

Հայոց պատմության իմացությունը հնարավորություն կտա Հայաստանի Հանրապետության ապագա քաղաքացիներին ուսումնառության ընթացքում ձեռք բերած գիտելիքներն ու ճանաչողական հմտությունները, հայկական քաղաքակրթության դարավոր ավանդույթները, փորձը և անցյալի դասերը լավագույնս ծառայեցնել ազատության ու բարգավաճման ուղին բռնած Հայաստանի անկախ պետությանը, պատկերացում կազմել համաշխարհային պատմության մեջ Հայաստանի և հայ ժողովրդի զբաղեցրած տեղի ու դերի մասին: Զինվելով պատմաքաղաքական փորձով և լավատեսությամբ՝ այսօրվա սովորողները շարունակելու են կերտել ու զարգացնել հայրենիքի հարատևման և ծաղկման ամուր հիմքերը:

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

Հայոց պատմության հանրակրթական առարկայի գլխավոր նպատակը պատմական գիտելիքներով զինված, ազգային ինքնագիտակցությամբ օժտված, ազգային և համամարդկային արժեքներով առաջնորդվող, ազգային նկարագիր ունեցող հայ մարդու և քաղաքացու ձևավորումն է:

Այս առաջնահերթ նպատակից բխում են հետևյալ հիմնական խնդիրները.

- սովորողին հաղորդակից դարձնել նախորդ սերունդների ստեղծած հոգևոր-մշակութային արժեքներին,
- ցույց տալ Հայաստանի և հայ ժողովրդի պատմամշակութային ժառանգության տեղը և դերը համաշխարհային քաղաքակրթության մեջ,
- ծանոթանալ և իմանալ սեփական ակունքները, ժողովրդի պատմական ընթացքը ժամանակի հոլովույթում,
- օգնել հասկանալու պատմական իրադարձությունները, երևույթները և դասեր քաղել պատմությունից,
- ցույց տալ սերունդների կապը պատմության մեջ, ինչը կնպաստի պատմական ժառանգականության ընկալմանը և պատմական փորձի յուրացմանը ու հաջորդ սերունդներին դրանց փոխանցմանը,
- ամբողջացնել և համակարգել հայագիտական առարկաներից սովորողների ստացած գիտելիքները:

**«ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ
ԲՈՎԱՆԴԱԿԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՄԻՋՈՒԿ**

«Հայոց պատմություն» առարկան բովանդակային առումով ընդգրկում է Հայաստանի և հայ ժողովրդի պատմությունն ամբողջականորեն՝ հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը: Մեր ժողովրդի անցած պատմական ուղու ամբողջական, համակարգված և հանրամատչելի շարադրանքը սովորողներին կծանոթացնի հազարամյակների կենսագրություն ունեցող հայկական քաղաքակրթության հետ, նրա առաջացման ու զարգացման օրինաչափություններին, ստեղծած արժեքներին և համամարդկային նվաճումներին, ինչպես նաև՝ այդ ճանապարհին հայ ժողովրդի ունեցած դժվարություններին ու կորուստներին:

ՀՆԱԳՈՒՅՆ ԵՎ ՀԻՆ ՇՐՋԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ: «Հայոց պատմություն» առարկան, պարբերացումը: Հնագույն և հին շրջանների պատմության բովանդակությունը, առանձնահատկությունները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Հայոց հայրենիքը: Հայկական լեռնաշխարհը՝ հայերի հայրենիք: Հայկական լեռնաշխարհի դիրքը, սահմանները, գետերը, լճերը: Հայաստանի պատմավարչական բաժանումը:

Հայկական լեռնաշխարհը որպես մարդկության հնագույն բնօրրան: Նախնադարի պարբերացումը: Հայաստանի տարածքի նախնադարյան բնակատեղիները (Գուգարք, Պորտաբլուր, Շենգավիթ, Լճաշեն): Նախնադարյան հասարակության զարգացումը (հոտ, տոհմ, ցեղ, ցեղային միություններ): Նախնադարյան մարդկանց նյութական և հոգևոր ձեռքբերումները (կրակի օգտագործումը, աշխատանքային գործիքների կատարելագործումը, արվեստ, կրոնական պատկերացումներ): Նախնադարյան հասարակության անկումը:

Վաղ պետական կազմավորումները Հայաստանի տարածքում: Հայաստանը հնդեվրոպական նախահայրենիք: Վաղ պետական կազմավորումների առաջացումը. Արատտա, Հայասա, Հայկյաններ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀԻՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Վանի համահայկական թագավորությունը: Վանի թագավորության հիմնադրումն ու հզորացումը: Վանի թագավորության թուլացումն ու անկումը:

Հայկազունի Երվանդականների թագավորությունը: Պարույր Նահապետը Հայոց թագավոր: Երվանդ I Սակավակյաց: Տիգրան I և Կյուրոս Մեծ: Ք.ա. 522-521 թթ. հակապարսկական ապստամբությունը: Հայաստանն ըստ Քսենոփոնի: Հայաստանը Աքեմենյան տերության կազմում:

Երվանդական թագավորության վերականգնումը. Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշավանքները և Հայաստանը: Հայկական թագավորությունները Ք.ա III դարում: Հայկական թագավորությունները և Մելիկյանները:

Մեծ Հայքի Արտաշեսյան թագավորությունը: Հայկական թագավորությունների անկախացումը: Արտաշես I-ը և հայկական հողերի միավորումը: Արտաշես I-ի բարենորոգումները:

Հայաստանը աշխարհակալ տերություն: Տիգրան II-ի գահակալումը: Ծովքի միացումը Մեծ Հայքին: Տիգրան II Մեծի նվաճումները: Տերության տարածքը և բնակչությունը: Հայ-հռոմեական պատերազմը (Տիգրանակերտի և Արածանիի ճակատամարտերը): Արտաշատի հաշտության պայմանագիրը:

Մեծ Հայքի թագավորությունն Արտավազդ II-ի և հաջորդների օրոք: Կրասոսի և Անտոնինոսի արշավանքները: Արտաշես II: Արտաշեսյան վերջին գահակալները:

Մեծ Հայքի Արշակունյաց թագավորությունը (I-III դարեր): Արշակունյաց արքայատոհմի հաստատումը Հայաստանում: Վաղարշ I, Վաղարշապատ մայրաքաղաքի կառուցումը: Վաղարշ II-ը և Արշակունիների ժառանգական իշխանության հաստատումը: Սասանյան հեղաշրջումը Պարսկաստանում և հայ-պարսկական հարաբերությունները: Տրդատ III Մեծ: Մծբինի 40-ամյա հաշտությունը:

Հին Հայաստանի հասարակական-տնտեսական կյանքը, պետական կարգը: Տնտեսությունը (գյուղատնտեսություն, արհեստներ, ներքին և արտաքին առևտուր): Քաղաքները: Գյուղական համայնքը: Պետական կարգը:

Հին Հայաստանի մշակույթը:

Հայկական մշակույթի ակունքները: Առասպելները և վիպերգերը: Դիցարանը: Գիրը: Գիտությունը: Արվեստը, ճարտարապետությունը:

ՄԻՋԻՆ ԴԱՐԵՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ: Հայոց պատմության միջնադարյան շրջանի պարբերացումը, բովանդակությունը, առանձնահատկությունները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՎԱՂ ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒՄ

Ավատատիրության հաստատումը Հայաստանում: Ավատատիրություն ձևավորումը. հողատիրության ձևերը, ազատների և անազատների դասերը: Պետական կարգը:

Քրիստոնեության ընդունումը որպես պետական կրոն: Քաղաքական կացությունը Առաջավոր Ասիայում: Տրդատ III Մեծ և Գրիգոր Լուսավորիչ: Քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն:

Պայքար թագավորական իշխանության ամրապնդման համար: Թագավորական իշխանության ամրապնդման քաղաքականությունը: Խոսրով Կոտակ, Արշակ II, Պապ թագավոր: Մեծ Հայքի թագավորության թուլացումը: Խոսրով IV, Վռամշապուհ: Թագավորության անկումը:

Ազատագրական շարժումները V դարում: Պարսից քաղաքականությունը Հայաստանում: Վարդանանց պատերազմ: Ավարայրի ճակատամարտ: Վահանանց ապստամբությունը. Ակոռիի և Ներսեհապատի ճակատամարտերը: Նվարսակի պայմանագիրը:

Հայաստանը VI-IX դարերում: Արևմտյան Հայաստանը VI դարում: Հակաբյուզանդական ելույթները և ապստամբությունները: Արևելյան Հայաստանը VI դարում: 571 – 572 թթ. ապստամբությունը: Պարսկա - բյուզանդական պատերազմը և Հայաստանը:

Արաբական արշավանքները և Հայաստանը: Թեոդորոս Ռշտունին և հայ-արաբական պայմանագիրը: Հայաստանը Արաբական խալիֆայության կազմում: Հակաարաբական ապստամբությունները (703 թ., 774-775 թթ., 850-855 թթ.):

Հայկական մշակույթը V-IX դդ.: Մեսրոպ Մաշտոցը և հայոց այբուբենի ստեղծումը: Դպրոցը: Պատմագրությունը: Փիլիսոփայությունը: Բնական գիտությունները: Գրականությունը: Արվեստը, ճարտարապետությունը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԶԱՐԳԱՑԱԾ ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒՄ

Հայաստանի Բագրատունյաց թագավորությունը: Հայաստանի անկախության վերականգնումը. Աշոտ I, Սմբատ I: Երկրի անկախության ամրապնդումը և հզորացումը Աշոտ II Երկաթ, Աշոտ III Ուրբանաձ, Գագիկ I: Անիի թագավորության թուլացումը: Գագիկ II: Անիի թագավորության անկումը: Կարսի, Սյունիքի և Լոռու թագավորությունները: Բագրատունյաց թագավորության տնտեսական կյանքի վերելքը: Պետական կարգը:

Հայ ժողովրդի պայքարը օտարերկրյա զավթիչների դեմ: Զաքարյաններ: Սելջուկյան թյուրքերը և Հայաստանը: Հայկական թագավորությունները և իշխանությունները: Հայաստանը Զաքարյանների օրոք: Հայաստանը և մոնղոլները: Պայքար հայկական պետականության վերականգնման համար: Հայաստանի քաղաքական իրավիճակը XIV դարում:

Կիլիկյան Հայաստան: Հայերը Կիլիկիայում: Ռուբինյան իշխանության առաջացումը և ամրապնդումը: Թագավորության հռչակումը: Լևոն I արքայի ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: Հեթումյանների արքայատոհմի հաստատումը: Հեթում I: Հայ-մոնղոլական և հայ-մամլուքյան հարաբերությունները: Կենտրոնական թագավորության թուլացումն ու անկումը: Կիլիկյան Հայաստանի տնտեսությունը: Քաղաքները և քաղաքային կյանքը: Պետական կարգը:

Հայկական մշակույթը X-XIV դարերում: Հայ մշակույթի վերածննդի նախադրյալները: Կրթական գործը: Պատմագրությունը: Իրավագիտությունը: Բնագիտությունը: Գրականությունը: Արվեստը, ճարտարապետությունը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՈՒՇ ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒՄ

Հայաստանը XV դարից մինչև XVII դարի կեսերը: Հայաստանի քաղաքական իրավիճակը XV դարում: Կաթողիկոսական աթոռի վերահաստատումը Էջմիածնում: Կ.Պոլսի Հայոց պատրիարքության ստեղծումը:

Թուրք-պարսկական պատերազմները: 1555 թ. հաշտությունը: Թուրք-պարսկական պատերազմների վերսկսումը: Շահ Աբասի արշավանքները և հայերի բռնազաղթը: 1639 թ. Կասրե-Շիրիհի հաշտության պայմանագիրը:

Հայկական իշխանությունները ուշ միջնադարում: Հայաստանի ազատագրության պայքարի դրսևորումները:

Հայկական մշակույթը (XV դար- XVII դարի առաջին կես): Հայկական մշակույթի զարգացման պայմանները: Դպրոցը: Տպագրությունը. Հակոբ Մեղապարտ: Գիտությունը: Արվեստը:

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ: Հայոց պատմության նոր շրջանի պարբերացումը, բովանդակությունը, առանձնահատկությունները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ XVII ԴԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍԻՑ ՄԻՆՉԵՎ XIX ԴԱՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԵՍԸ

Ազատագրական պայքարի նոր փուլը XVII դարի երկրորդ կեսին և XVIII դարի առաջին կեսին: Հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի վերելքի նախադրյալները: Էջմիածնի 1677թ. ժողովը: Իսրայել Օրին և նրա գործունեությունը: Ազատագրական պայքարի սկիզբը Արցախում: Երևանի 1724 թ. հերոսական պաշտպանությունը: Ազատագրական շարժման ծավալումը Արցախում: Ազատագրական պայքարը Սյունիքում: Դավիթ Բեկ: Մխիթար սպարապետ: Արցախի և Սյունիքի զինված պայքարի արդյունքները: Հայկական ինքնավարության ձևավորումն Արցախում (Խամսայի մելիքություններ): Ազատագրական պայքարի գաղութահայ կենտրոնները: Հովսեփ

Էմին: Սադրասի խմբակը: Հայաստանի ազատագրության ծրագրերը (Մովսես Սարաֆյան, Հովսեփ Արղության, Շահամիր Շահամիրյան):

Արևելյան Հայաստանը XIX դարի առաջին կեսին: Քաղաքական կացությունը Անդրկովկասում: 1804-1813 թթ. ռուս-պարսկական պատերազմը: 1826-1828 թթ. ռուս-պարսկական պատերազմը: Թուրքմենչայի հաշտության պայմանագիրը. պարսկահայերի ներգաղթը: Հայկական մարզը: 1836թ. եկեղեցական կանոնադրությունը:

Արևմտյան Հայաստանը XIX դարի առաջին կեսին: 1806-1812 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմը: 1828-1829 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմը: Ադրիանապոլսի պայմանագիրը, արևմտահայերի գաղթը:

Հայկական մշակույթը XVII դարի երկրորդ կեսից մինչև XIX դարի առաջին կեսը: Հայկական մշակույթի զարգացման պայմանները և կենտրոնները: Դպրոցները: Տպագրությունը: Հայ պարբերական մամուլի սկզբնավորումը. «Ազդարար»: Գիտությունը: Վենետիկի Մխիթարյան միաբանությունը: Արվեստը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ XIX ԴԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՄԻՆ ԵՎ XX ԴԱՐԻ ՍԿԶԲԻՆ

Հայաստանը Ռուսական և Օսմանյան կայսրությունների կազմում: Բարենորոգումներն Արևելյան Հայաստանում: Արդյունաբերության և ճանապարհաշինության զարգացումը: Ռուսական ինքնակալության ազգային և գաղութային քաղաքականությունը: Արևմտյան Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական վիճակը և վարչական բաժանումը:

Ազգային-հասարակական շարժումները: Հայ հասարակական քաղաքական միտքը: Սահմանադրական շարժումը: Ջեյթունի 1862 թ. ապստամբությունը:

1877-78 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմը և Հայկական հարցի միջազգայնացումը: 1877-78 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմը և հայերը (Մ. Լորիս-Մելիքով, Հ. Լազարև և ուրիշներ): Սան Ստեֆանոյի պայմանագիրը և Հայկական հարցը: Բեռլինի կոնգրեսը և Հայկական հարցի միջազգայնացումը:

Հայ ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայքարը XIX դ. 70-90 ական թթ-ին: Ազատագրական խմբակները և կազմակերպությունները: Հայ ազգային կուսակցությունները (Արմենական, Հնչակյան, Դաշնակցություն): Հայդուկային շարժման առաջացումը և ծավալումը: Արևմտահայության կոտորածները 1890-ական թթ., Հայոց ցեղասպանության սկիզբը: Հայերի ինքնապաշտպանական մարտերը:

Ազատագրական շարժումների ծավալումը XX դարի սկզբին: Առաքելոց վանքի կռիվը: 1904 թ. Սասունի ապստամբությունը: Հայդուկային շարժման անկումը: Ցարիզմի ազգային-գաղութային քաղաքականության նոր դրսևորումը. 1903 թ. հունիսի 12-ի հրամանագիրը: Հայ-թաթարական կռիվները, հայերի ինքնապաշտպանության կազմակերպումը: Հակահամիդյան շարժումը: Երիտթուրքերի 1908թ. պետական հեղաշրջումը: Կիլիկիահայության կոտորածները և ինքնապաշտպանական մարտերը: Հայկական հարցը 1912-1914 թթ.:

Հայ ժողովուրդը Առաջին աշխարհամարտի տարիներին: Հայաստանը Ռուսաստանի և Օսմանյան Թուրքիայի նվաճողական ծրագրերում: Առաջին աշխարհամարտի կովկասյան ճակատը: Հայ կամավորական շարժումը:

Հայոց մեծ եղեռնը: Ցեղասպանություն հասկացությունը: Հայերի ցեղասպանության երիտթուրքական ծրագիրը և նրա իրագործումը: Մեծ եղեռնի հետևանքները, դասերը:

Ինքնապաշտպանական հերոսամարտերը 1915 թվականին: Ինքնապաշտպանական մարտերի նշանակությունը:

Հայաստանը 1917 թ. ռուսաստանյան հեղափոխությունների շրջանում: Ցարիզմի տապալումը և նոր իշխանության մարմինների ստեղծումը: Ժամանակավոր կառավարությունը և Հայկական հարցը: Արևմտահայերի և արևելահայերի առաջին համագումարները: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը և սահմանների հարցը

Անդրկովկասում: Երզնկայի գինադադարը: Հայկական զորամիավորումների ստեղծումը: Խորհրդային Ռուսաստանը և Հայկական հարցը, Բրեստ-Լիտովսկի հաշտությունը և հայկական տարածքների հանձնումը Թուրքիային:

Պատերազմի վերսկսումը կովկասյան ճակատում, թուրքերի ներխուժումը Հայաստան և Անդրկովկաս: Հայկական զորքի դիմադրությունը: Սարդարապատի, Բաշ-Ապարանի և Ղարաքիլիսայի ճակատամարտերը: Մայիսյան հերոսամարտերի պատմական նշանակությունը:

Հայկական մշակույթը XIX դարի երկրորդ կեսին և XX դարի սկզբին: Մշակույթի զարգացման նախադրյալները: Դպրոցը: Գիտությունը, մամուլը: Գրականությունը, արվեստը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐԸ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Գաղթավայրերի առաջացումը, հիմնական կենտրոնները: Գաղթավայրերի դերը հայապահպանության և ազգային մշակույթի զարգացման գործում:

ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ ՇՐՋԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ: Հայոց պատմության նորագույն շրջանի պարբերացումը, բովանդակությունը, առանձնահատկությունները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հանրապետության կայացումը: Հայաստանի Հանրապետության հռչակումը: Բաթումի պայմանագիրը: Իշխանության մարմինների ստեղծումը: Ազգային բանակի ստեղծումը: Հայաստանի Հանրապետության խորհրդանիշները: Հայկական անկախ պետականության վերականգնման պատմական նշանակությունը:

Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և մշակութային կյանքը: Սոցիալ-տնտեսական դրությունը և տնտեսության վերականգնմանն ուղղված միջոցառումները: Քաղաքական կյանքը. կուսակցությունները: Թուրք-թաթարական խռովությունները: 1920 թ. Մայիսյան ապստամբությունը և դրա հետևանքները: Մշակութային կյանքը. Հայաստանի համալսարանի հիմնադրումը, գիտության և մշակույթի գործիչների վերադարձը Հայաստան:

Հայաստանի Հանրապետության միջազգային դրությունը 1918 -1920 թթ.: **Հայկական հարցը:** Հանրապետության հարաբերությունները Քառյակ միության հետ: Հայ-վրացական հարաբերությունները: Հայ-ադրբեջանական հարաբերությունները: Հայ – ռուսական հարաբերությունները. 1920 թ. օգոստոսի 10-ի Թիֆլիսի համաձայնագիրը: Արևելքի ժողովուրդների համագումարը: Փարիզի խաղաղության խորհրդաժողովը և Հայկական հարցը: Անկախ և Միացյալ Հայաստանի հռչակումը ՀՀ խորհրդարանի կողմից: Հայկական հարցը Սան Ռեմոյի կոնֆերանսում: 1920 թ. օգոստոսի 10-ի Սևրի պայմանագիրը: Կիլիկիահայությունը 1918-1921թթ.:

Հայաստանի Հանրապետության անկումը: Քեմալական շարժումը և Հայաստանը: 1920 թ. թուրք – հայկական պատերազմը և նրա ընթացքը: Հայիեղկոմի 1920թ. նոյեմբերի 29-ի հռչակագիրը: 1920 թ. դեկտեմբերի 2-ի Երևանի համաձայնագիրը: Ալեքսանդրապոլի պայմանագիրը: Հայաստանի Հանրապետության անկումը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓՅՈՒՌԸ 1920-1945 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Հայաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետությունը 1920-1922թթ.: Խորհրդային վարչակարգի հաստատումը, «Ռազմական կոմունիզմ»-ի քաղաքականությունը: Փետրվարյան համաժողովրդական ապստամբությունը: Հայաստանի առաջին Սահմանադրությունը: Անդրկովկասի խորհրդային դաշնային հանրապետության և ԽՍՀՄ-ի ստեղծումը:

Խորհրդային Հայաստանի տարածքային հիմնախնդիրները(1920-1922 թթ.): 1921 թ. մարտի 16-ի Մոսկվայի և հոկտեմբերի 13-ի Կարսի պայմանագրերը:

Նախիջևանի հիմնախնդիրը: Ջանգեզուրի հերոսամարտը (1920 թ. վերջ – 1921 թ. հուլիս): Գարեգին Նժդեհ: Լոռու «չեզոք գոտու», Ջավախքի, Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիրները:

Սոցիալ-տնտեսական և հասարակական-քաղաքական կյանքը Խորհրդային Հայաստանում 1922-1941 թթ.: Անցումը Նոր տնտեսական քաղաքականության (ՆԷպ), տնտեսության վերականգնումը: ՀՍԽՅ ինդուստրացումը և գյուղատնտեսության կոլեկտիվացումը: Քաղաքական բռնությունները և հալածանքները: Կոմունիստական ամբողջատիրության հաստատումը, անհատի պաշտամունքը: Խորհրդային Հայաստանը՝ միութենական հանրապետություն, ՀԽՍՀ նոր Սահմանադրությունը:

Հայկական Սփյուռքի ծնավորումը: Սփյուռքի առաջացումը: Հայկական հարցը Լոնդոնի 1921թ. և Լոզանի 1922-1923թթ. խորհրդաժողովներում: «Հայկական օջախի» և հայ գաղթականության խնդիրը Ազգերի լիգայում: Ֆ.Նանսեն: Հայրենադարձության կազմակերպումը (1920-1936 թթ.):

Հայ ժողովուրդը Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին (1941 - 1945 թթ.): Պատերազմի սկիզբը: Հայկական ազգային դիվիզիաների կազմավորումը և նրանց մարտական ուղին: Սփյուռքահայերի մասնակցությունը ֆաշիզմի ջախջախմանը: Հայերի մասնակցությունը պարտիզանական պայքարին: Խորհրդային Միության հայ հերոսները և զորավարները:

Խորհրդային Հայաստանի մշակույթը (1920-1945): Խորհրդային իշխանության քաղաքականությունը մշակույթի բնագավառում: Կրթական համակարգի ծնավորումը: ԽՍՀՄ ԳԱ հայկական մասնաճյուղի հիմնադրումը և ՀԽՍՀ ԳԱ ստեղծումը: Բնական գիտությունները: Հայագիտությունը: Գրականությունը: Թատրոնը, կինոարվեստը, կերպարվեստը, երաժշտությունը: Քաղաքաշինությունը և ճարտարապետությունը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓՅՈՒՐԸ 1945-1991 ԹԹ.

Հայկական Սփյուռքը հետպատերազմյան շրջանում: Հայկական հարցի վերաբացումը միջազգային նոր պայմաններում: «Մեծ հայրենադարձության» կազմակերպումը (1946-1948թթ.): Հայ դատի հանձնախմբերը: Սփյուռքահայերի պայքարը Հայկական հարցի լուծման և ցեղասպանության միջազգային ճանաչման համար: Հայրենիք - Սփյուռք կապերի բարելավումը և ամրապնդումը:

Տնտեսությունը, հասարակական-քաղաքական կյանքը: Արդյունաբերության վերակառուցումը և զարգացումը: Գյուղատնտեսության հիմնախնդիրները: Բնակչության սոցիալական վիճակը: Քաղաքական բռնությունների նոր փուլը: 1949թ. զանգվածային աքսորը: ՀԽՍՀ-ն խրուլչոկյան «ձնհալի» տարիներին: Ազգային զարթոնքը: Խորհրդային Հայաստանը լճացման տարիներին:

Արցախյան շարժումը: Գորբաչովյան վերակառուցման քաղաքականությունը: Արցախյան շարժման սկիզբնավորումը: ՀԽՍՀ և ԽՍՀՄ ղեկավարության դիրքորոշումը: Սոււմգայիթյան ողբերգությունը: Հայերի բռնագաղթը Ադրբեջանից: 1988 թ. դեկտեմբերի 7-ի երկրաշարժը: Համազգային շարժման ծավալումը: Հայկական ինքնապաշտպանական ջոկատների ստեղծումը: Ազատագրական պայքարի զինված փուլը: ԼՂՀ անկախության հռչակումը (1991 թ. սեպտեմբերի 2):

Հայաստանի Հանրապետության անկախության գործընթացը: ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի 1990 թ. մայիսի 20-ի ընտրությունները: Հայաստանի անկախության մասին 1990 թ. օգոստոսի 23-ի հռչակագիրը: ԽՍՀՄ փլուզումը: ԱՊՀ ստեղծումը:

Խորհրդային Հայաստանի և Հայկական սփյուռքի մշակույթը 1945-1991 թթ.: Կրթական համակարգը: Գիտությունը: Գրականությունը: Արվեստը. երաժշտությունը, թատրոնը, կինոն, կերպարվեստը: Ճարտարապետությունը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒ ԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓՅՈՒՐԸ 1991 ԹՎԱԿԱՆԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետության անրապնդման գործընթացը: 1991 թ. սեպտեմբերի 21-ի հանրաքվեն, ՀՀ անկախության հռչակումը: Իշխանության մարմինների ձևավորումը: Բանակը: Հանրապետության խորհրդանիշները: ՀՀ Սահմանադրությունը:

ՀՀ տնտեսական դրությունը, հասարակական-քաղաքական կյանքը: Տնտեսական քաղաքականությունը: Բազմակուսակցական համակարգի ձևավորումը: Հասարակական և բարեգործական կազմակերպությունները: Ներքաղաքական զարգացումները 1991-1998 թթ.: 1999 թ. հոկտեմբերի 27-ի ահաբեկչությունը: Ներքաղաքական կյանքը XXI դարի սկզբներին: Մշակութային կյանքը:

ՀՀ միջազգային դրությունը և արտաքին քաղաքականությունը: Հայաստանի Հանրապետության միջազգային ճանաչումը և դիվանագիտական կապերի հաստատումը: ՀՀ-ն ԱՊՀ-ի, ՄԱԿ-ի և Եվրախորհրդի անդամ: ՀՀ - Եվրամիություն հարաբերությունները: Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործընթացը:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը: 1991 թ. դեկտեմբերի 10-ի «Անկախության մասին հանրաքվեն»: ԼՂՀ իշխանության մարմինների ստեղծումը, պետական խորհրդանիշները: Ադրբեջանի ագրեսիան ԼՂՀ-ի դեմ, հայկական ուժերի հակահարձակումը: Շուշիի և Լաչինի ազատագրումը: Պատերազմի հետագա ընթացքը: Զինադադարի կնքումը (1994 թ. մայիս): Լեռնային Ղարաբաղի հարցի միջազգայնացումը և Մինսկի խմբի գործունեությունը:

Հայկական Սփյուռքը 1991 թվականից մինչև մեր օրերը: Զանգվածային արտագաղթը և Սփյուռքի ստվարացումը: Սփյուռքի հիմնական կենտրոնները: Նոր մոտեցումներ Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերություններում:

ՈւՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

«Հայոց պատմություն» առարկայի ուսուցման բովանդակությունը հիմնական դպրոցում կազմում են տեսական նյութը, գործնական աշխատանքները, ցուցադրումները (էքսկուրսիաները):

Ուսուցման գործընթացում, կախված թեմայից, դասի նպատակից, դասարանից, քննարկվող հիմնախնդրի և սովորողների առանձնահատկություններից, առկա հնարավորություններից ու այլ հանգամանքներից, տվյալ դասի կամ դասի հատվածի համար ըստ նպատակահարմարության կարող են ընտրվել ուսումնական գործունեության հետևյալ տեսակները՝

- ուսումնական նյութի բացատրում, լուսաբանում
- ինքնավերլուծություն, զրույցներ ու հարցազրույցներ շրջապատող մարդկանց տարբեր խմբերի հետ
- զանգվածային լրատվամիջոցներից ստացված տեղեկատվության վերլուծություն
- արվեստի տարբեր գործերի ուսումնասիրում
- հիմնախնդիրների հետազոտում
- դերային խաղեր
- ինտերնետի միջոցով շփում այլ մշակույթի ներկայացուցիչ հասակակիցների հետ
- հանդիպումներ հյուր դասախոսների հետ
- խաղերի, մրցույթների, հանդեսների անցկացում
- հաշվետվությունների և գրավոր հաղորդումների պատրաստում
- բանավեճեր, քննարկումներ
- թեստային աշխատանքների անցկացում
- նոր տեխնոլոգիաների օգտագործում, աշխատանք վիրտուալ գրադարանների հետ
- թղթապանակների շարունակական պատրաստում, մեկնաբանում
- անհատական ու խմբային, ինքնուրույն և համագործակցային աշխատանքների կատարում:

Առարկայի դասավանդման ընթացքում կարևորվում է ժամանակակից տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաների (ՏՀՏ) օգտագործումը ինչպես տարբեր պատմական երևույթները համակողմանի ընկալելու, այնպես էլ ազգային և համամարդկային արժեքներին հաղորդակցվելու առումով:

ՍՈՎՈՐՈՂԻ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՐԱՆՁՆԵՐ

1 - 2. Գիտելիքներ, կարողություններ, հմտություններ

Ուսումնառության արդյունքում սովորողը պետք է՝

6-րդ դասարան

<i>Հայոց հայրենիքը</i>		
Ա մակարդակ	Բ մակարդակ	Գ մակարդակ
<p>Իմանա՝ հայրենիք (բնօրրան) հասկացության մասին, Հայկական լեռնաշխարհի աշխարհագրական դիրքի մասին, օտարների կողմից հայերին և Հայաստանին տրված անունների մասին:</p> <p>Կարողանա՝ քարտեզի վրա ցույց տալ հայկական լեռնաշխարհի լեռները, գետերը, լճերը</p>	<p>Իմանա՝ Հայկական լեռնաշխարհի բնական սահմանները:</p> <p>Կարողանա՝ քարտեզի վրա ցույց տալ Մեծ Հայքի նահանգները, քարտեզի վրա ցույց տալ Հայկական լեռնաշխարհի նախնադարյան բնակավայրեր:</p>	<p>Իմանա՝ Հայկական լեռնաշխարհի վարչական բաժանումը այն նահանգները, որոնց տարածքի վրա են ստեղծված Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետությունները:</p> <p>Կարողանա՝ նշել Հայկական լեռնաշխարհի աշխարհագրական դիրքի առանձնահատկությունները:</p>
<i>Հայկական լեռնաշխարհը որպես մարդկության հնագույն բնօրրան</i>		
<p>Իմանա նախնադարի փուլերը, բնակատեղիները (Գուգարք պոռտաբլուր):</p> <p>Կարողանա՝ բնութագրել Հայկական լեռնաշխարհի բնիկների զբաղմունքը, աշխատանքի գործիքները, հասարակական խմբերը նախնադարյան համայնական հասարակարգում,</p>	<p>Իմանա նախամարդկանց նյութական և հոգևոր ձեռքբերումները:</p> <p>Կարողանա տարբերակել հասարակության զարգացման փուլերը, սահմանել նեոլիթյան հեղափոխություն հասկացությունը</p>	<p>Իմանա հայկական լեռնաշխարհի պետական կազմավորումները:</p> <p>Կարողանա պարզաբանել նախնադարյան հասարակության քայքայման և պետական կազմավորումների առաջացման պատճառները</p>
<i>Վանի համահայկական թագավորությունը</i>		

<p>Իմանա՝ Վանի թագավորության գոյության ժամանակը, մայրաքաղաքը, պետության տարբեր անվանումները:</p> <p>Կարողանա՝ Բնութագրել Վանի թագավորությունը որպես համահայկական պետություն:</p>	<p>Իմանա՝ արքաների անունները և գործերը</p> <p>Ասորեստանի հետ բախումների մասին, Էրեբունի ամրոցի հիմնադրման ժամանակը, վայրը, հիմնադրի անունը:</p> <p>Կարողանա՝ արքաների անունները թվարկել ըստ ժամանակագրական հաջորդականության՝ նշելով մի քանի արքաների գահակալման տարեթվեր, բնութագրել առանձին արքաների ներքին և արտաքին քաղաքականությունը:</p>	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> Արարատյան թագավորության պետական կառուցվածքը և նրա տարերը: Վանի թագավորության հզորացման, թուլացման և անկման պատճառները, Վանի թագավորության դերը Հայոց պատմության մեջ: <p>Կարողանա՝ ներկայացնել Վանի թագավորության հզորացման , թուլացման և անկման պատճառները</p>
--	---	--

Հայկազունի Երվանդականների թագավորությունը

<p>Իմանա՝ Պարույր Նահապետի, Երվանդ Սակավակյացի մասին: Ք.ա. IV-III դդ. ստեղծված չորս հայկական թագավորությունների անունները: Կարողանա՝ բացատրել հակապարսկական ապստամբությունների պատճառները:</p>	<p>Իմանա՝ Երվանդունիների արքայատոհմի ներկայացուցիչներին ըստ կառավարման հաջորդականության: Կարողանա՝ վերլուծել և համեմատել Գավգամելայի ու Մազնեսիայի ճակատամարտերի շնորհիվ Հայաստանի համար ստեղծված քաղաքական իրադրությունը, բնութագրել Երվանդունիների շինարարական գործունեությունը Մեծ Հայքում և Ծոփք-Կոմմագենեում Ք. ա. III դարում:</p>	<p>Իմանա՝ հայ- մարական, հայ-պարսկական հարաբերությունների մասին: Կարողանա՝ վերլուծել Երվանդունիների թագավորության մասնատման հետևանքները:</p>
--	---	---

Մեծ Հայքի Արտաշեսյան թագավորությունը

<p>Իմանա՝ Արտաշեսյան թագավորության ժամանակագրական սահմանները: Կարողանա՝ արժևորել իրավիճակը ճկուն կերպով օգտագործելով՝ Արտաշես ստրատեգոսի կարողությունը, որի շնորհիվ Հայաստանը վերականգնեց իր անկախությունը:</p>	<p>Իմանա՝ հայ-պոնտական դաշինքի կարևորությունը Հայաստանի և Պոնտոսի համար ու դրանից բխող պարտավորությունները: Արտաշատի պայմանագրի հիմնական դրույթները: Կարողանա՝ վերլուծել Արտաշես I –ի ներքին ու արտաքին քաղաքականությունը:</p>	<p>Իմանա՝ Արտավազդ II-ի և նրա հաջորդների գործունեության մասին: Կարողանա՝ գնահատել Արտաշես I –ի գործունեությունը:</p>
---	--	--

Հայաստանը աշխարհակալ տերություն		
<p>Իմանա՝ հայկական հողերի միավորումն ավարտելու, դաշնակից ձեռք բերելու ուղղությամբ Տիգրան II-ի ձեռնարկած քայլերը, Տիգրան II-ի նվաճումների մասին, հայ-հռոմեական պատերազմի ժամանակագրությունը, առիթը և խոշոր ճակատամարտերը, Արտաշատի պայմանագրի ժամանակը և դրան մասնակից պետական գործիչների անունները:</p> <p>Կարողանա՝ կազմել Արտաշեսյան թագավորների գահացանկը:</p>	<p>Իմանա՝ Մարկոս Կրասոսի և Մարկոս Անտոնիոսի արևելյան արշավանքների և դրանց նկատմամբ Արտավազդ II-ի վերաբերմունքի մասին:</p> <p>Կարողանա՝ թվարկել Արտաշես I-ի բարենորոգումները: ներկայացնել Տիգրանակերտի և Արածանիի ճակատամարտերի ընթացքը:</p>	<p>Իմանա՝ Արտավազդ II-ի և նրան հաջորդած Արտաշեսյան արքաների օրոք հայկական պետականության պահպանման ուղղությամբ գործադրված ջանքերը:</p> <p>Կարողանա՝ գնահատել Տիգրան II-ի տերության տնտեսական հզորությունը և ռազմաքաղաքական կշիռը Առաջավոր Ասիայում: վերլուծել Տիգրանակերտի ճակատամարտում հայկական զորքի պարտության և Արածանիի ճակատամարտում հաղթանակի պատճառները գնահատել Տիգրան II-ի գործունեության արդյունքները և նշանակությունը, քարտեզի վրա ցույց տալ Տիգրան II-ի նվաճած տարածքները, հայկական աշխարհակալ տերության սահմանները: վերլուծել Ք.ա. I դարի երկրորդ կեսին ստեղծված քաղաքական նոր և Հայաստանի անկախության համար վտանգավոր իրադրությունը, գնահատել Արտավազդ II-ի որդեգրած արտաքին քաղաքական կողմնորոշումը:</p>
Մեծ Հայքի Արշակունյաց թագավորությունը (I-III դարեր)		
<p>Իմանա հայ Արշակունիների նշանավոր թագավորներին</p> <p>Կարողանա՝ համեմատել հայ Արշակունի տարբեր թագավորների գործունեությունը:</p>	<p>Իմանա՝ Հայ Արշակունի առանձին թագավորների գործունեության մասին</p> <p>Կարողանա՝ ներկայացնել հայ Արշակունի թագավորներին ըստ գահակալման ժամանակագրական հաջորդականության:</p>	<p>Իմանա՝ Մծբինի հաշտության կնքման ժամանակը և պայմանագրի էությունը:</p> <p>Կարողանա՝ բացատրել Սասանյան հեղաշրջումից հետո հայ-պարսկական հարաբերությունների վատթարացման պատճառները: ներկայացնել և բացատրել հայ Արշակունիների ժառանգական իշխանության հաստատումը:</p>

Հին Հայաստանի հասարակական-տնտեսական կյանքը, պետական կարգը		
<p>Իմանա՝ հին Հայաստանի տնտեսական կյանքի մասին: Հին Հայաստանի նշանավոր քաղաքներն ու դրանց նշանակությունը պետության կյանքում</p> <p>Կարողանա՝ բնութագրել հին Հայաստանի արքունիքն ու գործակալությունները:</p>	<p>Իմանա՝ հայկական բանակի կառուցվածքը, նրա առավելագույն քանակն ու հզորության ժամանակը, դրամաշրջանառության դերը հին աշխարհում, դրամ հատած առաջին հայ թագավորներին:</p> <p>Կարողանա՝ ներկայացնել մասնավոր տնտեսությունները:</p>	<p>Իմանա՝ թագավորական իշխանության նշանակությունը, ստրատեգիա, ստրատեգոս, գեղջավագ, բղեշխություն տերմինների բացատրությունը:</p> <p>Կարողանա՝ գնահատել գործակալությունների դերը հայոց պետական կյանքում, հայկական բանակի դերը պետության կյանքում: Հայաստանի տնտեսական կյանքի մակարդակը համեմատել ժամանակի հարևան պետությունների տնտեսական ձեռքբերումների հետ, մեկնաբանել գյուղական համայնքների և մասնավոր տնտեսությունների դերն ու կարևորությունը հայկական պետության կյանքում:</p>
Հին Հայաստանի մշակույթը		
<p>Իմանա՝ հելլենիզմ տերմինի բացատրությունը, հայկական հնագույն էպոսի, առասպելների, հին հայկական վեպի մասին, Կարողանա՝ ներկայացնել հեթանոսական նոր դիցարանը և տոմարը:</p>	<p>Իմանա՝ հին հայկական մշակույթի տարբեր ոլորտների ձեռքբերումների մասին: հեթանոսության սահմանումը, հին շրջանում Հայաստանում գրավոր խոսքում կիրառված լեզուները: Կարողանա՝ բացատրել մեհենագրեր, մագաղաթ, ամֆիթատրոն հասկացությունները:</p>	<p>Իմանա՝ ամրոցների և տաճարների կառուցման նպատակը:</p> <p>Կարողանա՝ հին Հայաստանի քաղաքների կառուցվածքը՝ Տիգրանակերտի և Արտաշատի օրինակով, ամրոցների կառուցվածքը՝ Գառնիի ամրոցի օրինակով:</p>

7-րդ դասարան

<i>Ավատատիրության հաստատումը Հայաստանում</i>		
Ա մակարդակ	Բ մակարդակ	Գ մակարդակ
<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • ավատատիրական հարաբերությունների էությունը, ձևավորման ժամանակը: • «Գահնամակի» և «Ջորանամակի» մասին: <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • թվարկել հողատիրության ձևերը: 	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • Հայաստանի պետական կարգը, թագավորների և ավատական իշխանությունների հարաբերությունները: <p>Կարողանա՝</p> <p>բացատրել ավատական հողատիրության ձևերը, թվարկել գործակալությունները</p>	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • գործակալությունների գործառույթները <p>Կարողանա՝</p> <p>մեկնաբանել համեմատել հին շրջանի և վաղ միջնադարի Հայաստանի հասարակական կյանքը, պետական կարգը, երկրի սահմանները և բանակը:</p>
<i>Քրիստոնեության ընդունումը որպես պետական կրոն</i>		
<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • քրիստոնեության ընդունման հետ կապված կարևոր փաստերը և գործիչներին <p>Կարողանա՝</p> <p>բնութագրել Թադեոս և Բարդուղիմեոս առաքյալներին և նրանց գործունեությունը</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>քրիստոնեության տարածման և պետական կրոն հռչակելու հետ կապված կարևոր իրադարձությունները</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • ներկայացնել քրիստոնեության հաստատման ընթացքը Հայաստանում, • վերլուծել Հայոց եկեղեցու դերը: 	<p>Իմանա՝</p> <p>քրիստոնեության ընդունման անհրաժեշտության հետ կապված պատմական դեպքերն ու երևույթները</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակելու անհրաժեշտությունը, • հայոց դարձի պատմական նշանակությունը:
<i>Պայքար թագավորական իշխանության ամրապնդման համար</i>		

<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> Արշակունիների արքայատոհմի նշանավոր արքաներին: Հայաստանի բաժանումների և Արշակունիների թագավորության անկման հետ կապված կարևոր փաստերը: <p>Կարողանա՝ պարզաբանել Արշակունիների արքայատոհմի ժառանգական դառնալու առանձնահատկությունները</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>առանձին թագավորների վարած ներքին և արտաքին քաղաքականությունն ամբողջությամբ:</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>նշել Արշակունի արքաների օրոք տեղի ունեցած կարևոր դեպքերը՝ տնտեսական, քաղաքական տեղաշարժերը, շինարարական աշխատանքները, պատերազմները</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>Յոթնի և Պարսկաստանի, Բյուզանդիայի և Պարսկաստանի միջև Հայաստանի բաժանումների, Արշակունիների թագավորության անկման ժամանակի մասին:</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> առանձնացնել և վերլուծել IV դարում Հայաստանի ներքաղաքական և արտաքին քաղաքական կյանքի ամենակարևոր խնդիրներն ու ներկայացնել դրանց վերաբերյալ տարբեր քաղաքական դիրքորոշումներ:
Ազատագրական շարժումները V դարում		
<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> Վարդանանց և Վահանանց պատերազմների ժամանակը, ղեկավարներին: <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> Վարդանանց և Վահանանց պատերազմների դեպքերը ներկայացնել ժամանակագրական հաջորդականությամբ 	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> «աշխարհագիր» տերմինի բացատրությունը: կարևոր ճակատամարտերը և արդյունքները <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> համեմատել տարբեր ճակատամարտերը, գտնել դրանց նմանություններն ու տարբերությունները 	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> Վարդանանց և Վահանանց պատերազմների պատճառները: <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> համեմատել ու գնահատել ազատագրական պայքարի ղեկավարներին, նրանց հրամանատարական ու դիվանագիտական ունակությունները, վերլուծել V դարի ապստամբությունների պատմական նշանակությունը: բնութագրել V դարի ազատագրական պայքարի վերաբերյալ սկզբնաղբյուրները, գեղարվեստական ստեղծագործությունների, հուշարձաններ
Հայաստանը VI-IX դարերում		

<p>Իմանա՝</p> <p>VI դարում Հայաստանում Բյուզանդիայի վարած քաղաքականության և հակաբյուզանդական ելույթների ու ապստամբությունների հետ կապված կարևոր փաստերը դեպի Հայաստան արաբական արշավանքների ժամանակը, Հայաստանի ինքնավարության վերականգնման հետ կապված հիմնական փաստերը</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>թվարկել Հուստինիանոս I-ի ռեֆորմները, Արևելյան Հայաստանի վարչական ու տնտեսական կյանքում պարսից արքունիքի կատարած փոփոխությունները, Հայաստանի երկրորդ բաժանմամբ Բյուզանդիային անցած հայկական տարածքները:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ներկայացնել ազատագրական պայքարի առանձին դրվագներ, • համեմատել Մամիկոնյան և Բագրատունի իշխանական տոհմերի դիրքորոշումն ազատագրական պայքարի ուղիների վերաբերյալ, 	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • պարսկա-բյուզանդական տիրապետության դեմ հայերի ամենակարևոր զինված ելույթների ժամանակը, ղեկավարներին, կենտրոնները, հիմնական դեպքերը, • դեպի Հայաստան արաբների արշավանքներն ըստ ժամանակագրական հաջորդականության, 652 թ. հայ-արաբական պայմանագրի կնքման ժամանակը, վայրը, կնքող անձանց: <p>արաբական տիրապետության դեմ հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի ակնառու դրվագները</p> <ul style="list-style-type: none"> • իշխանական տոհմերը և դրանց մի քանի ներկայացուցիչների, • ոստիկան, գլխահարկ, երդ, ամիրայություն և աղանդավորության անվանումների բացատրությունը, <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • վերլուծել Հուստինիանոս I-ի ռեֆորմները, • համեմատել Պարսկաստանի և Բյուզանդիայի վարած քաղաքականությունը: արժևորել 850-855 թթ. համաժողովրդական ապստամբության պատմական նշանակությունը, գնահատել Աշոտ Բագրատունու գործունեությունը անկախության վերականգնման գործում, բնութագրել VI-IX դդ. հայկական ճարտարապետական կոթողներ: վերլուծել արաբների քաղաքականության հետևանքները: 	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • պարսկա-բյուզանդական տիրապետության դեմ հայերի պայքարի պարտության պատճառները • Հայաստանում արաբների քաղաքականության նպատակները և հիմնական ուղղությունները: <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • գնահատել 652 թ. հայ-արաբական պայմանագիրը: • վերլուծել VI դ. Հայաստանում և Պարսկաստանի վարած քաղաքականության հետևանքները: • վերլուծել արաբների դեմ համաժողովրդական պայքարի անհրաժեշտության և արաբական տիրապետության դեմ VII դ. ազատագրական պայքարի անհաջողության պատճառները, • համեմատել արաբական տիրապետության դեմ հայ ժողովրդի պայքարի VIII-IX դարերի դրվագները, մատնանշել Արաբական խալիֆայության թուլացման պատճառները, Հայաստանի ինքնավարության վերականգնման ներքին և արտաքին նախադրյալները:
---	---	--

Հայկական մշակույթը V-IX դդ.

<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • հայոց գրերի ստեղծման ժամանակը, գրերի գյուտին աջակցող պետական գործիչներին: <p align="center">V-IX դդ. –ի կրթության, գիտության և արվեստի հետ կապված կարևորագույն փաստերը</p> <p>Կարողանա՝ բացատրել Քերթովահայր, <<Թագուհի թարգմանութեանց>>, Ոսկեդար տերմինների բացատրությունը</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>V-IX դդ. հայ պատմիչների, փիլիսոփաների, իրավագետների և բնագետների, արվեստի գործիչների անունները</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • հայ գործիչների ստեղծագործություններից դրվագներ և վերլուծել դրանք: 	<p>Իմանա՝</p> <p>V-IX դդ. հայ պատմիչների, փիլիսոփաների, իրավագետների և բնագետների, արվեստի գործիչների գործերը և նրանց ստեղծման պատմական ժամանակաշրջանը</p> <p>Կարողանա՝ արժևորել հայ գործիչների ստեղծագործությունները և նրանց դերը մշակույթի զարգացման գործում:</p>
---	--	---

Հայաստանի Բագրատունյաց թագավորությունը

<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • Բագրատունյաց արքայատոհմի թագավորների ժամանակագրական հաջորդականության, տնտեսության զարգացման առանձնահատկությունները <p>Կարողանա՝ տարբերակել պետականության վերականգնման ներքին և արտաքին նախադրյալները զարգացման առանձնահատկությունները և անկման պատճառները</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>Ենթակա թագավորությունները և նշել դրանց առաջացման ժամանակը:</p> <p>միջնադարյան Հայաստանի քաղաքները և դրանց կառուցվածքը</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • առանձնացնել և վերլուծել Բագրատունյաց թագավորության թուլացման և անկման ներքին ու արտաքին պատճառները : 	<p>Իմանա՝</p> <p>Բագրատունյաց արքայատոհմի թագավորների ներքին և արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղությունները: Բագրատունյաց թագավորության կառավարման համակարգը</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • համեմատել Արշակունիների և Բագրատունիների օրոք հայկական պետության տնտեսական կյանքն ու պետական կարգը,
---	--	---

Հայ ժողովրդի պայքարը օտարերկրյա զավթիչների դեմ: Զաքարյաններ

<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • դեպի Հայաստան սելջուկ-թյուրքերի և մոնղոլների արշավանքների հետ կապված կարևորագույն փաստերը: • Ջաքարյան իշխանական տոհմի դերը վրացական պետության կյանքում և դերը Հայաստանի հյուսիս-արևելյան շրջանների ազատագրման գործում: <p>Կարողանա՝</p> <p>համեմատել սելջուկների և մոնղոլների արշավանքները և դրանց հետապնդած նպատակները</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>Հայաստանի կիսանկախ թագավորություններն ու իշխանությունները և ազատագրված տարածքները Ջաքարյաններ կողմից</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>վերլուծել հայ-վրացական զինակցության պատճառներն ու արդյունքները</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>սելջուկ –թյուրքերի և մոնղոլ թաթարների նվաճումների հետևանքները :</p> <p>իշխանական տները և նրանց տիրությունները</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • գնահատել ընդհանուր թշնամու դեմ ազատագրական պայքարում ժողովուրդների միասնության և փոխհամաձայնեցված գործողությունների դերը: վերլուծել մոնղոլների տիրապետության հետևանքները որպես հայ ժողովրդին ազատագրական պայքարի մղող հանգամանք:
<p>Կիլիկյան Հայաստան</p>		

<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • Կիլիկիայի տեղը, դիրքը և պատմաաշխարհագրական առանձնահատկությունները: • Հայկական իշխանությունները և դրանց առաջացման ժամանակը • Ռուբինյան իշխաններին, թագավորներին և նրանց հետ կապված կարևորագույն իրադարձությունները • Չեթունյան արքայատոհմի հաստատման ժամանակը, այդ տոհմի որոշ ներկայացուցիչների <p>Կարողանա՝</p> <p>բնութագրել Ռուբինյան և Հեթումյան նշանավոր գահակալներին:</p> <ul style="list-style-type: none"> • բացատրել մոնղոլների հետ դաշնակցելու պատճառները 	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • Կիլիկյան թագավորության ստեղծման նախադրյալները: • Չեթունյան արքայատոհմի հաստատման քաղաքական պայմանները, • հայ-մոնղոլական պայմանագրի հիմնական կետերը <p>Կարողանա՝</p> <p>բացատրել գունդստաբլ, պայլ, մամլուքներ, ունիթորներ, հակաունիթորներ տերմինների բացատրությունը:</p> <ul style="list-style-type: none"> • վերլուծել Կիլիկիայի հայկական թագավորության թուլացման ու անկման պատճառները, 	<p>Իմանա՝</p> <p>Կիլիկյան գահակալների ձեռքբերումները, պետության կառուցվածքը և տնտեսության ճյուղերը</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • վերլուծել անկախության համար Ռուբինյան իշխանության պայքարը հայերի և բյուզանդացիների տեսանկյունից, • գնահատել բուն հայրենիքից հեռու պետականություն կերտելու հայ ժողովրդի ձգտումը: • բացատրել դեպի Արևմուտք քաղաքական շրջադարձի պատճառները, համեմատել Բագրատունյաց թագավորության և Կիլիկիայի թագավորության տնտեսական ու պետական կարգը
--	--	--

Չայկական մշակույթը X-XIV դարերում.

<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • X-XIV դդ. հայ մշակույթի ուղղությունները, գործիչներին • կրթօջախները • գիտության և արվեստի կարևոր բնագավառները <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • բացատրել հայկական մշակույթի վերածննդի 	<p>Իմանա՝</p> <p>գործիչների ստեղծագործություններն և դրանց ստեղծման ժամանակաշրջանը</p> <p>«տիեզերական պատմություն», վանական համալիր, առակ, խաչքար, խազեր, շարական, վարդապետարան, մանրանկարչություն անվանումների ու հասկացությունների բացատրությունը</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>իմանալ պատմագրության տեսակները, իրավագիտության ձեռքբերումները</p> <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • բնութագրել
---	---	--

<p>նախադրյալները,</p>	<p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> բնութագրել մշակույթի կոնկրետ ուղղության զարգացումը, նրա ներկայացուցիչների գործունեությունը 	<p>պատմագրության ուղղությունները X-XIV դարերում,</p> <ul style="list-style-type: none"> ներկայացնել առանձին համալսարանների գործունեությունը: համեմատել հայ մշակույթի զարգացման տարբեր դարաշրջանները. V – IX և X – XIV դարեր:
<p>Հայաստանը XIV - XVI դարերում</p>		
<p>Իմանա՝ XIV_XVI Հայաստան արշաված օտար նվաճողներին իրանաթուրքական պատերազմների կարևորագույն իրադարձությունները</p> <ul style="list-style-type: none"> Ամենայն Հայոց կաթողիկոսությունն էջմիածնում վերահաստատվելու ժամանակը և նախաձեռնողներին, Օսմանյան Թուրքիայի և Սեֆևյան Պարսկաստանի կազմավորման ժամանակի, տարածքի և կարևորագույն փաստերի մասին: XVI-XVII դդ. թուրք-պարսկական պատերազմների որոշ իրադարձությունների և Հայաստանի բաժանումների <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> բացատրել թուրք-պարսկական պատերազմների պատճառները: համեմատել թուրք-պարսկական տիրապետությունը Հայաստանում, գտնել նմանություններն ու տարբերությունները 	<p>Իմանա՝ Հայաստանի առաջին և երկրորդ բաժանումները և նրանց սահմանները օտար զավթիչների տիրապետության հետևանքները</p> <ul style="list-style-type: none"> 1604 թ. հայերի բռնագաղթի ընթացքը, <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> բացատրել՝ վիլայեթ (փաշայություն), խանություն, ենիչերական գործ, ղզլբաշներ, պարոնտեր, յուզբաշի, պարզևական հող, համքարություն տերմինները: բացատրել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսությունն էջմիածնում վերահաստատվելու անհրաժեշտությունն ու նախադրյալները, 	<p>Իմանալ՝</p> <ul style="list-style-type: none"> Հայաստանի ազատագրության ուղղությամբ հայ գործիչների գործադրած ջանքերը, խնդրի լուծման նրանց տարբերակները, թուրք-պարսկական տիրապետության պայմաններում պահպանված հայկական մելիքությունները:՝ XVI դարում և XVII դ. առաջին կեսին Հայաստանի ազատագրության խնդիրը բարձրացրած գործիչներին: <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> գնահատել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսությունն էջմիածնում վերահաստատվելու փաստը, վերլուծել 1604 թ. հայերի բռնագաղթի պատճառները և հետևանքները, նշել թուրք-պարսկական տիրապետության հետևանքները հայ ժողովրդի տնտեսական, քաղաքական, ազգային և կրոնական կյանքում, վերլուծել Հայաստանի ազատագրության խնդրում եվրոպական պետությունների հետ կապված հույսերի ձախողման պատճառները:
<p>Հայկական մշակույթը (XV դար- XVII դարի առաջին կես)</p>		
<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> XV-XVII դդ. հայ մշակույթի առանձնահատկությունները և 	<p>Իմանա՝ հայկական կրթօջախները, տպագրության տարածման</p>	<p>Իմանա՝ գիտության և արվեստի գործիչների</p>

<p>նշանավոր գործիչներին</p> <ul style="list-style-type: none"> • հայկական տպագրության հիմնադրին, ժամանակը, վայրը: <p>Կարողանա՝ համեմատել տպագրության վայրերը և դրանցում տպագրված գրքերը</p>	<p>հետ կապված կարևորագույն փաստերը և գիտության ու արվեստի բնագավառները</p> <p>Կարողանա՝ բացատրել տերմիններն ու հասկացությունները</p>	<p>ստեղծագործությունները և դրանց ստեղծման պատմական ժամանակը:</p> <p>Կարողանա՝ զնահատել դպրոցների և մշակութային գործիչների դերը նոր սերնդի կրթության և մշակույթի պահպանման և փոխանցման գործում:</p>
--	--	--

8-րդ դասարան

<i>Ազատագրական պայքարի նոր փուլը XVII դարի երկրորդ կեսին և XVIII դարի առաջին կեսին.</i>		
Ա մակարդակ	Բ մակարդակ	Գ մակարդակ
<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ հայ ազգային ազատագրական շարժման XVII դ. երկրորդ կեսի և XVIII դ. հայտնի գործիչներին: <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ բացատրել նոր ժամանակներում հայոց ազատագրական պայքարի նշանավոր դրվագներ: 	<p>Իմանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ հայ ազգային-ազատագրական պայքարի առանձնահատկությունները նոր ժամանակներում, XVII դ. երկրորդ կեսին և XVIII դարում կազմված ծրագրերի մասին, <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> բնութագրել ազատագրական պայքարի հայտնի կազմակերպիչների, դեկավար գործիչների և նրանց գործնությունը: կարողանա բացատրել սղնախներ խամսայի մեղիքություններ հասկացությունները 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ նոր ժամանակներում Արևելյան և Արևմտյան Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական և հասարակական-քաղաքական զարգացման առանձնահատկությունների մասին: Հայաստանի քաղաքական մասնատվածության հետևանքները հայ ժողովրդի տնտեսական, հասարակական-քաղաքական ու մշակութային կյանքում: <p>Կարողանա՝</p> <ul style="list-style-type: none"> վերլուծել ազատագրական պայքարի առանձին դրվագներում հայերի հաղթանակի կամ պարտության պատճառները, վերլուծել ազատագրական շարժման ամենահայտնի գործիչների կատարած դերը, համեմատել Հայաստանի ազատագրության Հյուսիսային և Հարավային ծրագրերը:
<i>Արևելյան Հայաստանը XIX դարի առաջին կեսին</i>		
<p>Իմանա՝</p> <p>Արևելյան Հայաստանի սոցիալ տնտեսական, հասարակական-քաղաքական կյանքի հետ կապված կարևորագույն փաստերը</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>բացատրել ռուս-պարսկական պայմանագրերի հիմնական դրույթները:</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>Ռուսաստանի շահերին և հայ ժողովրդի ազատագրական ձգտումների հետ կապված գործիչներին և դրանց հետ կապված փաստերը</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>բցատրել խանություններ, մահալներ, միրբելուքներ, քալանթարներ, Հայկական մարզ, եկեղեցական կանոնադրություն հասկացությունները:</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>Մերձավոր Արևելքում Ռուսաստանի նվաճողական ծրագրերի և այդ տեսանկյունից Հայաստանի ռազմավարական կարևորության մասին</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>զնահատել Արևելյան Հայաստանի Ռուսաստանին միանալու նշանակությունը:</p>
<i>Արևմտյան Հայաստանը XIX դարի առաջին կեսին</i>		
<p>Իմանա՝</p> <p>Արևմտյան Հայաստանի սոցիալ տնտեսական,</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>ռուս –թուրքական պատերազմների գործիչներին</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>թուրք-պարսկական պատերազմների</p>

<p>հասարակական-քաղաքական կյանքի հետ կապված կարևորագույն փաստերը:</p> <p>Կարողանա՝ բացատրել ռուս-թուրքական պատերազմների պատճառները:</p>	<p>և դրանց հետ կապված կարևորագույն փաստերը:</p> <p>Կարողանա՝ բացատրել վիլայեթ(փաշայություն), սանջակ (զավառ) , էնաֆություն և ռայա հասկացությունները:</p>	<p>պայմանագրերը, դրանց հետ կապված գործիչներին և նրանց գործնեության կարևորագույն դրվագները:</p> <p>Կարողանա՝ վերլուծել ռուս-թուրքական պատերազմների հետևանքները:</p>
Հայկական մշակույթը XVII դարի երկրորդ կեսից մինչև XIX դարի առաջին կես		
<p>Իմանա՝ 17-19-րդ դդ.-ի մշակույթի գործիչներին և կենտրոնները:</p> <p>Կարողանա՝ բացատրել մշակույթի զարգացման պայմաններն ու առանձնահատկությունները:</p>	<p>Իմանա՝ մշակույթի բնագավառներն ու ճյուղերը:</p> <p>Կարողանա՝ գնահատել հայկական դպրոցների դերը նոր սերնդի կրթության և հայապահպանման գործում:</p>	<p>Իմանա՝ մշակույթի գործիչների ստեղծագործությունները և արվեստի նշանավոր գործերը:</p> <p>Կարողանա՝ համեմատել Արևելյան և արևմտյան Հայաստանի մշակույթները և վերլուծել ընդհանուր և առանձնահատուկ գծերը:</p>
Ազգային-հասարակական շարժումները		
<p>Իմանա՝ հայ հասարակական – քաղաքական մտքի նշանավոր գործիչներին և նրանց հետ կապված կարևորագույն փաստերը</p> <p>Կարողանա՝ համեմատել հասարակական-քաղաքական տարբեր հոսանքները:</p>	<p>Իմանա՝ հայ հասարակական քաղաքական հոսանքները և Ջեյթունի ապստամբության կարևորագույն դրվագները</p> <p>Կարողանա՝ վերլուծել սահմանադրական շարժման նախադրյալները բացահայտել սեփական դիրքորոշումը հասարակական հոսանքների նկատմամբ և հիմնավորել:</p>	<p>Իմանա՝ սահմանադրական շարժման գործիչներին և հասարակական հոսանքների գաղափարախոսությունը</p> <p>Կարողանա՝ արժևորել ազգային սահմանադրությունը և գնահատել Ջեյթունի ապստամբության նշանակությունը:</p>
1877-78 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմը և Հայկական հարցի միջազգայնացումը.		
<p>Իմանա՝ 1877-1878թթ. պատերազմների կարևորագույն իրադարձությունները:</p> <p>Կարողանա՝ բացատրել պատերազմող կողմերի նպատակները:</p>	<p>Իմանա՝ 1877-1878թթ. պատերազմի գործիչների և նրանց գործնեության հետ կապված կարևոր դրվագները:</p> <p>Կարողանա՝ վերլուծել Հայկակն Հարցի ծագման և միջազգայնացման գործընթացը բացատրել Հայկական հարց, «երկաթե շերտի» հասկացությունները:</p>	<p>Իմանա՝ Հայկական հարցը և դրանից բխող կարևորագույն փաստերը :</p> <p>Կարողանա՝ գնահատել Սան – Ստեֆանոյի և Բեռլինի պայմանագրերը և Հայկական հարցի միջազգայնացման հետևանքները:</p>

Հայ ժողովրդի ազգային -ազատագրական պայքարը 19-րդ. դ.-ի 80-90 ական թթ.-ին		
<p>Իմանա՝</p> <p>ազատագրական պայքարի հետ կապված կարևորագույն փաստերը:</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>բացատրել ազգային - ազատագրական շարժման վերելքի պատճառները վերլուծել խմբակների և կուսակցությունների ծրագրերը</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>ազատագրական շարժման կարևորագույն կենտրոնները և գործիչներին:</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>բացահայտել ազգային ազատագրական պայքարի առանձնահատկությունները XIX դ.-ի երկրորդ կեսին վերլուծել ֆիդայական շարժման առաջացման - նախադրյալները բացատրել ազատագրական պայքարի զինված փուլ, «ֆիդայական շարժում», «զանգվածային կոտորածներ», «ինքնապաշտպանական մարտեր» հասկացությունները:</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>հայ ազգային կուսակցությունները, հայդուկային շարժման կենտրոնները և գործիչներին 90-ական թթ.-ի կոտորածների և ինքնապաշտպանական մարտերի կարևորագույն դրվագները:</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>զնահատել կոտորածների հետևանքները ֆիդայական շարժման նշանակությունը և կուսակցությունների դերը ազատագրական պայքարում:</p>
Հայաստանը XX դարի սկզբից մինչ Առաջին աշխարհամարտը		
<p>Իմանա՝</p> <p>Արևմտյան և Արևելյան Հայաստանում XX դարի առաջին տասնամյակում տեղի ունեցած կարևորագույն փաստերը և ազատագրական շարժման գործիչներին:</p> <p>1912-1914թթ.-ի Հայկական հարցին վերաբերող կարևորագույն փաստերը: հայերի ցեղասպանության և ինքնապաշտպանական մարտերի, մայիսյան հերոսամարտերի կարևորագույն փաստերը և գործիչներին:</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>բացատրել Օսմանյան Թուրքիայի և ցարական Ռուսաստանի վարած քաղաքականության նպատակները արևելահայության և արևմտահայության նկատմամբ:</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>Առաքելոց վանքի կռիվը և Սասունի ապստամբության հիմնական դրվագները:</p> <p>Հայկական հարցի վերաբերյալ ռուս-թուրքական համաձայնագրի հիմնական դրույթները:</p> <p>հայերի ցեղասպանության թուրքական ծրագիրը և 1915թ.-ի ինքնապաշտպանության և մայիսյան հերոսամարտերի հիմնական դրվագները:</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>բացատրել ինքնապաշտպանական կռիվների և մայիսյան հերոսամարտերի նշանակությունը: բացատրել «հայ-թաթարական ընդհարումներ», «կամավորական շարժում», «ցեղասպանություն» հասկացությունները: համեմատել Հայաստանի նկատմամբ ռուսական և թուրքական կառավարությունների վարած քաղաքականությունը ձև կատարել եզրահանգումներ;</p>	<p>Իմանա՝</p> <p>Յարիզմի գաղութային քաղաքականությունը, հայ-թաթարական ընդհարումների պատճառները: երիտթուրքական հեղաշրջման պատճառները և Ադանայի կոտորածների և ինքնապաշտպանական մարտերի հիմնական դրվագները: ցեղասպանության դեմ բողոքի ձայնը բարձրացրած գործիչներին և Մեծ եղեռնի նկատմամբ մեծ տերությունների վերաբերմունքի հետ կապված փաստերը:</p> <p>Կարողանա՝</p> <p>զնահատել հայ-թաթարական ընդհարումների, կիլիկիահայության կոտորածների և հայոց Մեծ եղեռնի հետևանքները: զնահատել և արժևորել առաջադեմ մարդկության վերբերումը ցեղասպանության նկատմամբ հիմնավորել մայիսյան</p>

	<i>Կարողանա՝</i>	հերոսամարտերի դերը անկախ պետականության վերականգման գործում: <i>Կարողանա՝</i>
Հայկական գաղթավայրերը XVII- XX դարի սկզբին		
<i>Իմանա՝</i> գաղութների առաջացման ժամանակագրական շրջանակները և կարևորագույն փաստերը: <i>Կարողանա՝</i> բացատրել գաղութների առաջացման պատճառները:	<i>Իմանա՝</i> գաղութահայ հիմնական կենտրոնները և գործիչներին: <i>Կարողանա՝</i> բացատրել «գաղութ», «համայնք» հասկացությունները:	<i>Իմանա՝</i> գաղթավայրերի սոցիալ-տնտեսական, հասարակական – քաղաքական կյանքին վերաբերող կարևորագույն դրվագները: <i>Կարողանա՝</i> գնահատել հայկական գաղթաշախմատների դերը հայ ժողովրդի կյանքում:
Հայկական մշակույթը XIX դարի երկրորդ կեսից մինչև 1918 թ.-ը:		
<i>Իմանա՝</i> մշակույթի կարևորագույն փաստերն ու գործիչներին: <i>Կարողանա՝</i> բացատրել մշակույթի վերելքի պատճառները	<i>Իմանա՝</i> մշակույթի կարևորագույն բնագավառները, կրթական հաստատությունները : <i>Կարողանա՝</i> վերլուծել արևելահայ և արևմտահայ մշակույթի ընդհանուր գծերը և առանձնահատկությունները:	<i>Իմանա՝</i> մշակույթի կարևորագույն ստեղծագործությունները և արվեստի գործերը: <i>Կարողանա՝</i> գնահատել մշակույթի դերը հայապահպանության և ազգային հոգևոր արժեքների հարստացման գործում:

9-րդ դասարան

Ա մակարդակ	Բ մակարդակ	Գ մակարդակ
Հանրապետության կայացումը		
<p>իմանա- -Հայաստանի Հանրապետության հռչակման օրը, խորհրդանիշները, հայոց բանակի առաջին ղեկավար գործիչներին, կարողանա- -պարզաբանել Անդրկովկասյան սեյմի լուծարման պատճառները և Հայաստանի անկախության հռչակման պատմական անհրաժեշտությունը, կարողանա- արժևորել ազգային բանակի ստեղծումը պետության կայացման գործում:</p>	<p>իմանա- -Հայաստանի Հանրապետության կառուցվածքը, խորհրդարանում ներկայացված կուսակցությունները և ազգային փոքրամասնությունները, կարողանա- -տարանջատել Հայաստանի առաջին հանրապետության օրենսդիր և գործադիր իշխանությունները և նրանց գործառույթները կարողանա- -բնութագրել Հայաստանի Հանրապետությունը</p>	<p>իմանա- -Բաթումի հաշտության պայմանագրի կնքման մանրամասները և կետերը, կարողանա- -պարզաբանել Հայաստանի դիվանագիտական հարաբերությունները և դրանց կարևորությունը, -համեմատել Բրեստ-Լիտովսկի և Բաթումի հաշտության պայմանագրերը, կարողանա- -արժևորել Հայաստանի Հանրապետության անկախության վերականգման պատմական նշանակությունը:</p>
Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և մշակութային կյանքը		
<p>իմանա- -Երկրի սոցիալ- տնտեսական վիճակը և զոյություն ունեցող հիմնական խնդիրները, -Հանրապետությունում գործող քաղաքական կուսակցությունները, կարողանա- -պարզաբանել Հայաստանից դուրս գտնվող գաղթականների ներգաղթի կազմակերպման անհրաժեշտությունը, կարողանա- -արժևորել ԱՄՆ-ի և հատկապես Ամերկոմի օգնությունը հայ գաղթականության և որբ երեխաների պահպանության գործում ,</p>	<p>իմանա- -Երկրի սոցիալ- տնտեսական վիճակի բարելավմանն ու զարգացմանն ուղղված պետական միջոցառումները, -կրթական համակարգի նորամուծությունները, -գիտության և մշակույթի գործիչներին, կարողանա- -պարզաբանել Ամերկոմ, Էտեռ, հապավումները, -բնութագրել ՀՀ կրթական համակարգը, կարողանա- -արժևորել կրթական համակարգի բարեփոխումները և ազգային-մշակութային կյանքի աշխուժացմանն ուղղված պետական միջոցառումները</p>	<p>իմանա- -1920թ մայիսյան ապստամբության կազմակերպիչներին և ապստամբությունը ճնշելու կառավարության միջոցառումները, կարողանա- -մեկնաբանել բյուրոկրատավարություն, Արմենկոմ, ռազմահեղափոխական կոմիտե, վերջնագիր ձևակերպումներն ու հասկացությունները, կարողանա- -բացահայտել մայիսյան ապստամբության պարտության պատճառները, թուրք-թաթարական խռովությունների վնասակար նշանակությունը երկրի ներքին կյանքում:</p>
Հայաստանի Հանրապետության միջազգային դրությունը 1918 -1920 թթ.: Հայկական հարցը		
<p>իմանա- -Հայաստանի հարաբերությունները Քառյակ դաշինքի երկրների հետ և հայկական</p>	<p>իմանա- -հայ-վրացական վիճելի տարածքները և դրանց լուծմանն ուղղված միջոցառումները,</p>	<p>իմանա- -Թիֆլիսի համաձայնագրի կետերը, -Արևմտահայերի II համագումարի որոշումները,</p>

<p>պատվիրակությունների կազմը, -Փարիզի խորհրդաժողովի հրավիրման ժամանակը, հայկական հարցը ներկայացնող պատվիրակությունները և նրանց միջև առկա տարածայնությունները, կարողանա- -մեկնաբանել Հայաստանի հարաբերությունները նրա անմիջական հարևաններ Վրաստանի, Ադրբեջանի, Թուրքիայի և Իրանի հետ, -բացահայտել խորհրդային Ռուսաստանի կողմից Հայաստանի անկախության ճանաչման անհրաժեշտությունը, կարողանա- -վերլուծել «Միացյալ և Անկախ Հայաստանի» հռչակագիրը,</p>	<p>-խորհրդային Ռուսաստանի հետ Մոսկվայում սկսված բանակցությունների ընթացքը և հայկական կողմը ներկայացնող պատվիրակության կազմը, -Փարիզի խորհրդաժողովում հայկական պատվիրակությունների կողմից ներկայացված հուշագրի ընդհանուր բովանդակությունը, կարողանա- -բացատրել մանրատ, «չեզոք գոտի», արևելյան լեզոն, ազգային պատվիրակություն, միլլի շարժում, անվանումները, հասկացությունները և տերմինները, -մեկնաբանել Կիլիկիայում հայկական ինքնավարության վերականգման նշանակությունը, կարողանա- -պարզաբանել Ջավախքի, Լոռու, Ջանգեզուրի Ղարաբաղի և Նախիջևանի հիմնախնդիրները,</p>	<p>-Սևրի պայմանագրի 88-93 հոդվածների ընդհանուր բովանդակությունը, -Կիլիկիահայության կոտորածների մասին, կարողանա- -բացահայտել խորհրդային Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականությունը, -բացահայտել «Միացյալ և Անկախ Հայաստանի» հռչակագրի ընդունման անհրաժեշտությունը, կարողանա- -ընդհանուր գծերով բնութագրել Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը, -վերլուծել Ֆրանսիայի վարած քաղաքականությունը Կիլիկիայում և դրա ծանր հետևանքները Կիլիկիահայության համար</p>
Հայաստանի Հանրապետության անկումը		
<p>իմանա- -իմանա քեմալական շարժման ղեկավարի և դրա նպատակների մասին, -թուրք-հայկական պատերազմի կարևորագույն իրադարձությունների մասին, կարողանա- -մեկնաբանել «ազգային ուխտ», մեջլիս արտահայտությունները, կարողանա- -բացահայտել խորհրդային Ռուսաստանի և քեմալական Թուրքիայի մերձեցման պատճառները,</p>	<p>-Ալեքսանդրապոլի պայմանագրի բովանդակությունը, -Հայաստանի վերջին վարչապետին, -Երևանի ղեկտեմբերի 2-ի համաձայնագրի ընդհանուր բովանդակությունը, կարողանա- -մեկնաբանել միլլի շարժում, համաշխարհային հեղափոխություն արտահայտությունները, կարողանա- -վերլուծել հայ-ռուսական հարաբերությունների հետագա զարգացումը,</p>	<p>իմանա- -Արևելքի ժողովուրդների համագումարի մասին, -Մոյեմբերի 29-ի հռչակագիրը, կարողանա- -բացահայտել Արևելքի ժողովուրդների համագումարի նշանակությունը թուրք-հայկական պատերազմի գործում, -մեկնաբանել Հայաստանի խորհրդայնացման «սցենարը», կարողանա- -վերլուծել Հայաստանի Հանրապետության անկման պատճառները:</p>
Հայաստանի Սոցիալիստական խորհրդային Հանրապետությունը 1920-1922թթ		
<p>իմանա- -խորհրդային իշխանության մարմինները, -քաղաքացիական կռիվների ընթացքը, -ՎԽՖՍՀ-ի կազմավորումը,</p>	<p>իմանա- -Հայաստանի սահմանադրության հիմնական բովանդակությունը, -ԽՍՀՄ անդամ երկրները,</p>	<p>իմանա- -Հայաստանի սահմանադրության հիմնական բովանդակությունը, -ԽՍՀՄ անդամ երկրները,</p>

<p>կարողանա- -հիմնավորել հեղկոմների դերը որպես իշխանության օրենսդիր և գործադիր մարմիններ, -մեկնաբանել ռազմական կոմունիզմ, պարենմասնատրում տերմինները, կարողանա- -վերլուծել փետրվարյան ապստամբության պատճառները, -հիմնավորել կազմավորման նշանակությունը,</p>	<p>-ԱԽՖՍՅ-ի կազմալուծումը, կարողանա- -մեկնաբանել Զեկա, հեղափոխական տրիբունալ, դեկրետ տերմինները, -բնութագրել նոր տնտեսական քաղաքականությունը, կարողանա- -համեմատել ռազմական կոմունիզմ և Նէպ քաղաքականությունները,</p>	<p>-ԱԽՖՍՅ-ի կազմալուծումը, կարողանա- -մեկնաբանել Զեկա, հեղափոխական տրիբունալ, դեկրետ տերմինները, -բնութագրել նոր տնտեսական քաղաքականությունը, կարողանա- -համեմատել ռազմական կոմունիզմ և Նէպ քաղաքականությունները,</p>
---	---	---

Սոցիալ տնտեսական և հասարակական-քաղաքական կյանքը Խորհրդային Հայաստանում 1922-1941 թթ.

<p>իմանա- -տնտեսության վերականգնմանն ուղղված պետական միջոցառումները, -քաղաքական բռնությունների իրականացման ժամանակաշրջանը, զոհերի ընդհանուր թիվը, -ԽՍՀՄ նոր սահմանադրության ընդունման ժամանակը, հիմնական բովանդակությունը, կարողանա- -մեկնաբանել ինդուստրացում, կոլեկտիվացում, կուլակ, Անհատի պաշտամունք տերմինները, -բնութագրել ԽՍՀՄ նոր սահմանադրությունը,</p>	<p>իմանա- -ինդուստրացման և կոլեկտիվացման իրականացման ժամանակը և կարևորագույն ձեռքբերումները, -զանգվածային բռնությունների չափերն ու իրականացման փուլերը, կարողանա- -բացահայտել ինդուստրացման անհրաժեշտությունը, -Անհատի պաշտամունքի էությունն ու ծանր հետևանքները, -համեմատել ինդուստրացում և Նէպ քաղաքականությունները,</p>	<p>իմանա- -Հայաստանում զարգացող արդյունաբերական ճյուղերը, արդյունաբերական նշանավոր կենտրոնները, կարողանա- -բացահայտել ինդուստրացման արագ տեմպերի ծանր հետևանքները և առաջացած բնապահպանական խնդիրները, կոլեկտիվացման ընթացքում թույլ տրված սխալները, -վերլուծել մասնավոր և կոլեկտիվ տնտեսությունների առավելություններն ու ընդհանուր տարբերությունները:</p>
--	--	---

Հայկական Սփյուռքի ծնավորումը

<p>իմանա- -Սփյուռքի առաջացման, -Լոնդոնի և Լոզանի կոնֆերանսների հրավիրման ժամանակները և հայկական պատվիրակությունների կազմը, կարողանա- բացատրել սփյուռքի առաջացման պատճառները: բնութագրել Ֆ.Նանասենի գործունեությունը,</p>	<p>իմանա- -1920-1936թթ. հայրենադարձության կազմակերպման փուլերը և ներգաղթի ցուցանիշները, -ՉՕԿ-ի գործունեության մասին, կարողանա- բացատրել «Հայկական սփյուռք», «Ազգային օջախ» «Հայրենադարձություն» հասկացությունները</p>	<p>իմանա- Լոնդոնի և Լոզանի կոնֆերանսներում Հայկական հարցի քննարկումների և արդյունքների մասին կարողանա- զնահատել հայրենադարձության նշանակությունը Խորհրդային Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական և</p>
--	---	--

		հասարակական – քաղաքական, մշակութային կյանքում;
Խորհրդային Հայաստանի մշակույթը (1920-1945)		
<p>իմանա- -մշակութային գործի կազմակերպման առաջին միջոցառումները, -հայկական մշակույթի կարևոր ձեռքբերումները գիտության և արվեստի բնագավառներում, կարողանա- -բնութագրել մշակույթի բնագավառում խորհրդային իշխանությունների վարած քաղաքականությունը, -արժևորել ՀԽՍՀ զԱ ստեղծումը,</p>	<p>իմանա- -մշակույթի տարբեր ոլորտների նշանավոր ներկայացուցիչների անունները և նրանց ստեղծագործությունների անվանումները, կարողանա- -համեմատել Հայաստանի առաջին Հանրապետության և Խորհրդային Հայաստանի իշխանությունների կողմից մշակույթի նկատմամբ ունեցած մոտեցումները, -պարզաբանել հետպատերազմյան տարիներին մշակույթի զարգացման պատճառները,</p>	<p>իմանա- -մշակույթի սփյուռքահայ նշանավոր գործիչներին և նրանց ստեղծագործությունները, կարողանա- -պարզաբանել սփյուռքահայերի կյանքում ազգային մշակույթի պահպանության կարևորությունը, -արժևորել մշակութային կապերի կարևորությունը համայն հայության միասնության պահպանման և ամրապնդման գործում,</p>
Հայ ժողովուրդը Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին (1941 -1945 թթ.):		
<p>իմանա- -Հայրենական պատերազմի և նրա փուլերի ժամանակագրական սահմանները, -հայկական դիվիզիաները և նրանց մարտական ուղիները կարողանա- -բացահայտել պատերազմի սկզբում խորհրդային զորքերի պարտության պատճառները, -պարզաբանել խորհրդային իշխանության վերաբերմունքը հայ եկեղեցու նկատմամբ պատերազմի տարիներին,</p>	<p>-Հայրենական պատերազմի փուլերի առանձնահատկությունները, -հայ մարշալների, գեներալների, հերոսների անունները, կարողանա- -բացահայտել ֆաշիզմի դեմ պայքարում խորհրդային Հայաստանի և Սփյուռքի մասնակցությունը ու ներդրումները հիմնական ուղղությունները</p>	<p>իմանա- -պարտիզանական պայքարի դրսևորումները, - նշանավոր հայ մարշալների, գեներալների, հերոսների կյանքը և գործունեությունը, կարողանա- -արժևորել հայ ժողովրդի մասնակցությունը պատերազմի</p>
Հայկական Սփյուռքը հետպատերազմյան շրջանում		
<p>իմանա- Հայկական հարցի վերաբացմանը վերաբերող կարևորագույն փաստերի և դրանով զբաղվող ազգային կազմակերպությունների մասին: կարողանա- բացատրել Խորհրդային Հայաստանի նկատմամբ սփյուռքահայության վերաբերմունքի փոփոխության պատճառները:</p>	<p>իմանա- հետպատերազմյան հայրենադարձության փուլերը և դրանց ժամանակագրական շրջանակները: կարողանա- բացատրել «Մեծ հայրենադարձություն» «Հայ դատ» «Սփյուռքահայ կենտրոններ» հասկացությունները</p>	<p>իմանա- հայրենադարձության դադարեցման, հետագայում կրկին շարունակվելու և Հայաստանից արտագաղթի պատճառները: կարողանա- բնութագրել հայրենիք-սփյուռք կապերը հետպատերազմյան շրջանում և գնահատել դրանց նշանակությունը</p>

Տնտեսությունը, հասարակական-քաղաքական կյանքը		
<p>հմանա- -տնտեսության վերականգմանն միջոցառումները, -Ստալինյան բռնությունները և հետևանքները, -վերակառուցման քաղաքականության ժամանակաշրջանը և դրա անհրաժեշտությունը</p> <p>կարողանա- -պարզաբանել նոր բռնությունների պատճառները, -համեմատել 1930-ական և 1940-ական թվականների բռնությունները,</p>	<p>հմանա- -Հայաստանի տնտեսական ձեռքբերումները 1945-1985թթ., -խորհրդային անուները և ղեկավարների ժամանակաշրջանների բնութագրումները (Անհատի պաշտամունք, ձնհալ, լճացում),</p> <p>կարողանա- -պարզաբանել պաշտամունք, լճացում, վերակառուցում, ազգային հասկացությունները, տերմինները և արտահայտությունները, -մեկնաբանել գյուղատնտեսության հիմնախնդիրները,</p>	<p>հմանա- -ազգային ժամանակաշրջանում Չայաստանում կատարված կարևորագույն իրադարձությունները, -Գորբաչովյան վերափոխումները,</p> <p>կարողանա- -մեկնաբանել ժողովրդական տնտեսության անհրաժեշտությունը, -վերլուծել վերակառուցման քաղաքականության ձախողման պատճառները:</p>
Արցախյան շարժումը		
<p>հմանա- - Արցախահայության ինքնորոշման մասին, Արցախյան սկիզբը, -Սուվաթյան ողբերգության ժամանակը և զոհերի թիվը,</p> <p>կարողանա- -վերլուծել Արցախյան շարժման պատճառները, -պարզաբանել ադրբեջանական իշխանությունների դիրքորոշումը հիմնախնդրի նկատմամբ,</p>	<p>հմանա- -1988 թ. երկրաշարժի և համաշխարհային հանրության մասին, -խորհրդային իշխանությունների Արցախյան բնութագրումները,</p> <p>կարողանա- -մեկնաբանել Ադրբեջանահայերի բռնագաղթը, -համեմատել Ադրբեջանահայերի բռնագաղթը և Հայաստանի ադրբեջանաբնակների արտագաղթի պայմանները և ընթացքը,</p>	<p>հմանա- -Արցախյան ազատագրական պատերազմի և նրա հաղթանակների մասին, -Արցախյան պայքարի հերոսների մասին,</p> <p>կարողանա- -բացահայտել Հայաստանում ժողովրդավարական ուժերի հաղթանակում Արցախյան շարժման դերն ու նշանակությունը, -արժևորել ԼՂՀ ստեղծումը:</p>
Հայաստանի Հանրապետության անկախության գործընթացը		
<p>հմանա- -ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի 1990թ մայիսյան ընտրությունների մասին,</p> <p>կարողանա- - համեմատել մայիսյան ընտրությունները մախորդ բոլոր ընտրությունների հետ</p>	<p>հմանա- -ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի 1990թ մայիսյան ընտրությունների մասին,</p> <p>կարողանա- - համեմատել մայիսյան ընտրությունները մախորդ բոլոր ընտրությունների հետ</p>	<p>հմանա- -Արցախյան ազատագրական պատերազմի և նրա հաղթանակների մասին, -Արցախյան պայքարի հերոսների մասին,</p> <p>կարողանա- -բնութագրել ԽՍՀՄ կառույցը, -համեմատել ԱՊՀ - ն և ԽՍՀՄ - ը,</p>
խորհրդային Հայաստանի և Հայկական սփյուռքի մշակույթը 1945-1991 թթ		

<p>իմանա- մշակույթին վերաբերող կարևորագույն փաստերը և գործիչներին:</p> <p>կարողանա- բացատրել մշակույթի վերելքի պատճառները</p>	<p>իմանա- մշակույթի բնագավառները և Գիտությունների ակադեմիայի նշանավոր գործիչներին:</p> <p>կարողանա- համադրել խորհրդահայ և սփյուռքահայ մշակույթների զարգացման պայմանները և վերլուծել դրանց ընդհանուր գծերը և առանձնահատկությունները:</p>	<p>իմանա- գիտության, գրականության նշանավոր ստեղծագործությունները և արվեստի գործերը</p> <p>կարողանա- վերլուծել բազմաշերտ մշակութային միջավայրերում սփյուռքահայ մշակույթի առանձնահատկությունները:</p>
Հայաստանի Հանրապետության ամրապնդման գործընթացը		
<p>իմանա- -ՀՀ անկախության հռչակման մանրամասները, -նախագահական ընտրությունների և ՀՀ առաջին նախագահի մասին, կարողանա- - բնութագրել Հայաստանի Հանրապետությունը,</p>	<p>իմանա- -ՀՀ խորհրդանիշները, -հայոց ազգային բանակի կազմավորման մասին, կարողանա- -բացահայտել պետականության կայացման գործում բանակի կատարած դերի և նշանակության մասին,</p>	<p>իմանա- -ՀՀ Սահմանադրության մասին, կարողանա- -համեմատել Հայաստանի I, II, III Հանրապետությունները:</p>
ՀՀ տնտեսական դրությունը, հասարակական-քաղաքական կյանքը		
<p>իմանա- -ՀՀ- ուն գործող քաղաքական կուսակցությունները, -1991 – 1998թթ ներքաղաքական զարգացումները, կարողանա- -մեկնաբանել ՀՀ բազմակուսակցական համակարգը, -վերլուծել 1999թ հոկտեմբերի 27-ի սահմանադրության հետևանքները,</p>	<p>իմանա- -ՀՀ տնտեսական քաղաքականությունը, կարողանա- -պարզաբանել ՀՀ տնտեսական ճգնաժամի պատճառները, -վերլուծել հողի սեփականաշնորհման թերություններն ու առավելությունները,</p>	<p>իմանա- -ՀՀ ներքաղաքական նոր դրսևորումները, կարողանա- -բացահայտել 21-րդ դարի ներքաղաքական դրությունը:</p>
ՀՀ միջազգային դրությունը և արտաքին քաղաքականությունը		
<p>իմանա- -ՀՀ դիվանագիտական կապերը, կարողանա- - արժևորել ՀՀ միջազգային ճանաչումը, - բացահայտել ՀՀ արտաքին քաղաքականության հաջողությունները և սխալները,</p>	<p>իմանա- - միջազգային կառույցներում ՀՀ անդամակցության մասին, կարողանա- - վերլուծել ՀՀ հարաբերությունները ԱՊՀ երկրների և հատկապես ՌԴ հետ,</p>	<p>իմանա- - հայոց ցեղասպանության ճանաչման պատմությունը, - հայոց ցեղասպանությունը արդեն դատապարտած պետությունները, կարողանա- -վերլուծել մեծ պետությունների դիրքորոշումը հայոց ցեղասպանության ճանաչման հարցում և Թուրքիայի վարած քաղաքականությունը:</p>
Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը		
<p>իմանա- -1991թ. դեկտեմբերի 10-ի հանրաքվեի մասին, -ԼՂՀ իշխանության</p>	<p>իմանա- - հայկական ուժերի հակահարձակումը, Շուշիի և Լաչինի ազատագրումը,</p>	<p>իմանա- - Ջինադադարի կնքման մանրամասները և ժամանակը,</p>

<p>մարմինները, -ԼՂՀ խորհրդանիշները, կարողանա- - բացահայտել Ադրբեջանի ազրեսիան ԼՂՀ – ի դեմ,</p>	<p>կարողանա- - վերլուծել վերլուծել պատերազմի հաջողությունները և պարտությունները,</p>	<p>կարողանա- -բացահայտել Լեռնային Ղարաբաղի հարցի միջազգայնացման և Սինսկի խմբի գործունեության նշանակությունը:</p>
Հայկական Սփյուռքը 1991 թվականից մինչև մեր օրերը		
<p>իմանա- -Սփյուռքահայ գլխավոր կենտրոնները:</p> <p>կարողանա- բացատրել սփյուռքահայության ներդրումների անհրաժեշտությունը ՀՀ-ի սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման գործում:</p>	<p>իմանա- Հայաստանի Հանրապետությունում գործող սփյուռքահայ կազմակերպությունները կամ նրանց մասնաճյուղերը և նրանց հետ կապված կարևորագույն փաստերը:</p> <p>կարողանա- -արժևորել Սփյուռքահայության պայքարը Հայկական հարցի լուծման և ցեղասպանության միջազգային ճանաչման համար:</p>	<p>իմանա- --Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերություններում նոր մոտեցումների, հայրենիք-սփյուռք խորհրդատուների և համահայկական խաղերի մասին:</p> <p>կարողանա- -գնահատել Սփյուռքի մասնակցությունը հայկական պետականության ամրապնդման գործընթացին:</p>

3. Արժեքային համակարգ

Հիմնական դպրոցն ավարտողը պետք է՝

- ունենա ազգային ինքնագիտակցություն, գիտակցի իր ժողովրդի նյութական ու հոգևոր արժեքները պահպանելու անհրաժեշտությունը.
- կարևորի պետության և ազգային կառույցների դերը հայապահպանության և Հայաստանի զարգացման գործում.
- կարևորի ազգային-պետական մտածողություն և գործելակերպ ունենալը և դրսևորի դրան հասնելու ձգտում ու կամք.
- լինի հայրենասեր և պատրաստ ծառայելու հայրենիքի պաշտպանության գործին.
- գիտակցի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության պահանջները կատարելու, ազգային և բարոյական արժեքներին հետևելու անհրաժեշտությունը.
- կարևորի անձնական, հասարակական և ազգային շահերի միասնությունը, գիտակցի անձնական, խմբային, ազգային և պետական շահերի ներդաշնակեցման անհրաժեշտությունը.
- կարևորի իր ակտիվ մասնակցության նշանակությունը Հայաստանում ժողովրդավարական, քաղաքացիական հասարակության կայացման և զարգացման գործում.
- ունենա արդարության, լավատեսության և պատասխանատվության զգացում.
- ընդունի ժողովուրդների, կրոնների, մարդկանց ապրելակերպի միջև եղած տարբերությունները և հարգալից վերաբերմունք դրսևորի ուրիշ ժողովուրդների մշակույթների հանդեպ.
- գիտակցի ներկան և ապագան կերտելու գործում ազգային պատմության իմացության նշանակությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ՆՈՐՄԱՏԻՎ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ

1. Կրթության մասին ՀՀ օրենքը:
2. Հանրակրթության մասին ՀՀ օրենքը:
3. Հանրակրթության պետական չափորոշիչ, Երևան, 2010:

2. ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ՍԿՁԲՆԱԴՐՅՈՒՐՆԵՐ

1. Ազաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Երևան, 1983:
2. Փավստոս Բուզանդ, Հայոց պատմություն, Երևան, 1987:
3. Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1981:
4. Եղիշե, Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989:
5. Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1981:
6. Ղազար Փարպեցի, Հայոց պատմություն. Թուղթ Վահան Մամիկոնյանին, Ե., 1982:
7. Սեբեոս, Պատմութիւն, Երևան, 1979:
8. Ղևոնդ, Պատմություն, Երևան, 1982:
9. Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, Ս. Պետերբուրգ, 1885:
10. Արիստակես Լաստիվերցի, Պատմություն, Երևան, 1971:
11. Մատթեոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրություն, Երևան, 1991:
12. Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982:
13. Սմբատ Սպարապետ, Տարեգիրք, Վենետիկ, 1956:
14. Ստեփանոս Օրբելյան, Սյունիքի պատմություն, Երևան, 1986:
15. Թովմա Մեծփեցի, Պատմագրութիւն, Երևան, 1999:
16. «Հայ ժողովրդի պատմության քրեստոմատիա», հտ. 1 (Հնագույն ժամանակներից մինչև IX դարի կեսերը), Երևան, 1981:
17. «Հայ ժողովրդի պատմության քրեստոմատիա», հտ. 1 (Հնագույն ժամանակներից մինչև Բ. հ. 298 թվականը), Երևան, 2007:
18. Աբրահամ Երևանցի, Պատմութիւն պատերազմացն. 1721-1736 թթ. Վենետիկ, 1977:
19. Եսայի Հասան-Ջալալյանց, Համառոտ պատմություն Աղվանից երկրի, Երևան, 1997:
20. «Նոր տետրակ, որ կոչի յորդորակ», Երևան, 1991:
21. «Հայաստանի Հանրապետության պառլամենտի օրենքները» (1918-1920 թթ.), Երևան, 1998:
22. «Հայաստանը միջազգային դիվանագիտության և սովետական արտաքին քաղաքականության փաստաթղթերում» (1828-1923), Երևան, 1972:
23. «Հայերի ցեղասպանությունը Օսմանյան կայսրությունում». (փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու), Երևան, 1991:
24. Մելվան Ջատե Ռիֆաթ, Օսմանյան հեղափոխության մութ ծալքերը և Իթթիհատի հայաջինջ ծրագիրները, Երևան, 1990:
25. Անտոնյան Ա., Մեծ ոճիրը, Հայկական վերջին կոտորածները և Թալեաթ փաշա, Երևան, 1990:

Բ. ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ադոնց Ն. Գ. Հայաստանի պատմություն. ակունքները (X-VI դդ. մ.թ.ա.): Հայերի ծագումը, Երևան, 1972:
2. Ադոնց Ն. Գ., Հայաստանը Հուստինիանոսի դարաշրջանում. Քաղաքական կացությունը ըստ նախարարական կարգերի, Երևան, 1987:
3. Ավանդապատում (ցանկացած հրատարակություն):
4. Ջուլայան Մ. Կ., Արևմտյան Հայաստանը XVI-XVIII դդ., Երևան, 1980:
5. Ջուլայան Մ. Կ., Հայոց պատմության թուրքական կեղծարարությունը, Ե., 1995:
6. Ժամկոչյան Հ. Գ., Աբրահամյան Ա. Գ., Մելիք-Բախշյան Ստ.Տ., Պողոսյան Ս. Պ., Հայ ժողովրդի պատմություն (սկզբից մինչև XVIII դարի վերջը), Երևան, 1975:
7. Իսկանյան Վ. Կ., Հայ-բյուզանդական հարաբերությունները IV-VII դդ., Եր., 1991:
8. Վ. Խաչատրյան, Հայաստանը Բ.ա. XV-VII դդ., Երևան, 1998:
9. Կիրակոսյան Գ. Ե., Հայաստանը Լենկթեմուրի և թուրքմեն ցեղերի արշավանքների շրջանում (1386-1500 թթ.), Երևան, 1997:
10. Հակոբյան Թ. Խ., Հայաստանի պատմական աշխարհագրություն, Երևան, 1984:
11. «Հայ ժողովրդի պատմություն», հատ. I-VIII, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ, Երևան, 1971, 1972, 1976, 1984, 1967, 1970, 1972, 1974, 1981:
12. Հայ մշակույթի նշանավոր գործիչները V-XVIII դդ., Երևան, 1976:
13. Հայոց պատմություն. հիմնահարցեր, հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը, Երևան, 2000:
14. Հարությունյան Բ. Հ., «Աշխարհացոյց»-ը և չորս Հայքերի խնդիրը, Երևան, 1997:
15. Մանանդյան Հ. Հ., Երկեր, հտ. Ա-Զ, Երևան, 1977-1985:
16. Մանասերյան Ռ. Լ., Տիգրան Մեծ. Հայաստանի պայքարը Հռոմի և Պարթևստանի դեմ (մ.թ.ա 94-64 թթ.), Երևան, 1987:
17. Ռ. Մաթևոսյան, Բագրատունիներ, Երևան, 1995:
18. Մելիք-Բախշյան Ս. Տ., Հայոց պատմության աղբյուրագիտություն (հնագույն ժամանակներից մինչև XVIII դարի վերջը), Երևան, 1989:
19. Մովսիսյան Ա., Նախամաշտոցյան Հայաստանի գրավոր մշակույթը, Երևան, 2003:
20. Շահինյան Լ. Փ., Հայաստանը և առաջին Արշակունիները, Երևան, 1993:
21. Տեր-Ղևոնդյան Ա. Ն., Հայաստանը VI-VIII դարերում, Երևան, 1996:
22. Օրմանյան Մ., Ազգապատում, հտ. 1-2, Կ. Պոլիս, 1912-1913, հտ. 3, Երուսաղեմ, 1927 կամ հհ. 1-3, Ս. Էջմիածին, 2001:
23. Աբրահամյան Ա. Գ., Համառոտ ուրվագիծ հայ գաղթավայրերի պատմություն, հտ. Ա, Բ, Երևան, 1964, 1967:
24. Ադոնց Ն. Գ., Հայկական հարց, Երևան, 1996:
25. Ավետիսյան Հ. Ա., Հայկական հարցը 1918 թվականին, Երևան, 1997:
26. Դիլոյան Վ. Ա., Արևելյան Հայաստանը XIX դարի առաջին երեսնամյակին և հայ-ռուսական հարաբերությունները, Երևան, 1989:
27. Ջարեվանդ, Միացյալ, անկախ Թուրանիա, Երևան, 1993:
28. Ջոհրաբյան Է. Ա., 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմը և տերությունները, Երևան, 1997:
29. Գ. Թամանյան, Առաջադրանքներ և խնդիրներ հայ ժողովրդի պատմությունից, Երևան, 1977:
30. Խրիմյան Հայրիկ, Դրախտի ընտանիք, Երկեր, Երևանի համալս. հրատ., Եր., 1992:
31. Խատիսյան Ա., Հայաստանի հանրապետության ծագումն ու զարգացումը, Բեյրութ, 1968:
32. Խուրշուդյան Լ. Ա., Հայկական հարցը. բովանդակությունը, ծագումը, պատմության հիմնական փուլերը, Երևան, 1995:
33. Խուրշուդյան Լ. Ա., Հայոց ազգային գաղափարախոսությունը, Երևան, 1999:

34. Կարապետյան Մ. Ս., Հայաստանը 1912-1920 թվականներին. ուսումնական ձեռնարկ բուհերի համար, Երևան, 2003:
35. Կարապետյան Մ. Ս., Հայաստանը 1920-1991 թվականներին. ուսումնական ձեռնարկ բուհերի համար, Երևան, 2007:
36. Կիրակոսյան Ա. Ջ., Բրիտանական դիվանագիտությունը և արևմտահայության խնդիրը (19-րդ դարի 30-ական թթ.-1914 թ.), Երևան, 1999:
37. Կիրակոսյան Ջ. Ա., Առաջին համաշխարհային պատերազմը և արևմտահայությունը, Երևան, 1967:
38. Հակոբյան Ա., Հայաստանի խորհրդարանը և քաղաքական կուսակցությունները (1918-1920 թթ.), Երևան, 2005:
39. Համբարյան Ա. Ա., Ազատագրական շարժումները Արևմտյան Հայաստանում (1898-1908 թթ.), Երևան, 1999:
40. «Հայկական հարց» հանրագիտարան, Երևան, 1996:
41. «Հայոց ցեղասպանություն. պատճառներ և դասեր», մաս 1-3, Երևան, 1995:
42. Հարությունյան Ա. Հ., Թուրքական ինտերվենցիան Անդրկովկաս 1918 թ. և ինքնապաշտպանական կռիվները, Երևան, 1984:
43. Մելիքսեթյան Հ. Ու., Հայրենիք-սփյուռք առնչությունները և հայրենադարձությունը (1920-1980 թթ.), Երևան, 1985:
44. Մկրտչյան Լ. Հ., Ձեյթունի ապստամբությունը (1895-1896 թթ.), Երևան, 1995:
45. Նազարյան Ա. Ս., Հայկական զորամասերի կազմավորումը կովկասյան ճակատում (1914-1918 թթ.), Երևան, 1999:
46. Նասիրյան Ա., Բրիտանիան և Հայկական հարցը 1915-1923 թթ., Բեյրութ, 1994:
47. Պետրոսյան Ե., Հայ եկեղեցու պատմություն, մաս Ա, Ս.Էջմիածին, 1998:
48. Պողոսյան Հ. Մ., Ձեյթունի պատմությունը, Երևան, 1969:
49. Սիմոնյան Ա., Ջանգեզուրի գոյամարտը, Երևան, 2000:
50. Սիմոնյան Հ., Անդրանիկի ժամանակը, գիրք 1-2, Երևան, 1996:
51. Վրացյան Ս., Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, 1993:
52. Ուլուբաբյան Բ., Արցախյան գոյապայքարի տարեգրություն, Երևան, 1997:
53. Քրիստոնյա Հայաստան, հանրագիտարան, Եր., 2002: